

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Den vandrande djungeldoktorn

En mikrohistorisk textanalys om en
missionsläkares människosyn i Belgiska Kongo

The wandering junglephysician

A microhistorical text analysis of a missionarydoctors view
of man in Belgian Congo

KURS: *Historia för ämneslärare, 61-90 hp*

PROGRAM: *Ämneslärarprogrammet med inriktning mot gymnasiet*

FÖRFATTARE: *Maddelene Palmaer*

EXAMINATOR: *Johannes Heuman*

TERMIN: *Hösttermin 2019*

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	2
BEGREPP- OCH ORDLISTA	2
1.1 INLEDNING	3
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	4
1.3 METOD	4
1.4 MATERIAL OCH KÄLLKRITISK DISKUSSION	5
1.4.1 PRIMÄRMATERIAL	6
1.4.2 KOMPLETTERANDE MATERIAL	7
1.5 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	8
1.6 FORSKNINGSLÄGE	9
1.7 TEORI	15
1.8 BAKGRUND	16
1.8.1 KONGO	16
1.8.2 SVENSKA MISSIONSFÖRBUNDET	17
1.8.3 GEORG PALMÆR	17
2 UNDERSÖKNING	20
2.1 HUR FRAMSTÄLLER GEORG DE KONGOLESER HAN MÖTER?	20
2.1.1 <i>Sammanfattande delanalys</i>	26
2.2 VILKA EGENSKAPER TILLSKRIVER GEORG FETISCHPRÄSTER?	27
2.2.1 <i>Sammanfattande delanalys</i>	30
2.3 HUR BESKRIVER GEORG SIN SJÄLVBILD OCH SITT UPPDRAG I KONGO?	31
2.3.1 <i>Sammanfattande delanalys</i>	35
3 ANALYS OCH SLUTDISKUSSION	36
KÄLL- OCH LITTERATURLISTA	43
KÄLLOR	43
OPUBLICERADE KÄLLOR	43
LITTERATUR	43
DIGITAL LITTERATUR	44
BILDMATERIAL	45
BILAGOR	46
BILAGA 1	46
BILAGA 2	47
BILAGA 3	48

Sammanfattning

Denna studie intresserar sig för den människosyn missionsläkaren Georg Palmær tillskriver såväl sig själv som de kongoleser han mötte under sina perioder i Belgiska Kongo. Genom en kvalitativ textanalys granskas böcker författade av Palmær, samt ett litet brevmaterial. För att förstå och synliggöra människosynen i studien tillämpas teorier om identitet och identitetsskapande i ett kolonialt sammanhang, skapade av Ania Loomba och Amartya Sen. Uppsatsstudien visar tydligt hur karaktärsdrag belyses och identiteter skapas utifrån en missionärs perspektiv kopplat till det teoretiska anslaget. Studien vänder sig mot tidigare forskning för att finna likheter och skillnader. Där finns forskning som visar att missionärer i Kongo var giriga och gärna glorifierade sina handlingar; forskning som menar att missionärernas människosyn förändras med tiden; såväl som forskning, som säger att generalisering av kongomissionärerna är orealistisk. Denna studie bidrar till kunskaper om, samt nyansera bilden av människosynen i Kongo, utifrån ett vetenskapligt intresse att genom ett mikrohistoriskt anslag närma sig historien och ett etablerat forskningsområde utifrån en ny frågeställning och med den lilla vardagliga människan i fokus.

Nyckelord: Identitetsskapande; Kolonialism; Kongo; Mikrohistoria; Mission; Människosyn.

Begrepp- och ordlista

Anamnes – Redogörelse för tidigare och nuvarande sjukdomar och ohälsa.

Chicotte – Piska gjord av flätat flodhästhud. Användes flitigt under Kongostaten samtid.

Fetischism – Den inhemska animistiska religion som döptes av portugiserna på 1500-talet.

Kikongo – Det språk som talades i området

Kina – Läkemedel mot malaria.

Kindoki – Ett tankesätt där barn är besatt av onda andar eller kan bruka onda häxkrafter.

Mavinpi – Kikongo för »God dag»

Minkuyu – Kikongo för »Spöken»

Nedre Kongo – Geografiskt område situerat vid Kongoflodens mynning på den afrikanska västkusten. Karta finns som bilaga 1.

Ngunzismen – Inhemska kristen rörelse även kallat Kimbanguism.

Nkisi (plur. minkisi) – Boplats för ande, exempelvis en snidad träfigur. Även kallat fetisch.

SMF – Förkortning av Svenska Missionsförbundet.

Tata – Kikongo för »Fader»

1.1 Inledning

Om du hade möjligheten att sitta ner och prata med någon som gått ur tiden för 50-60 år sedan, vad hade du frågat den personen då? Vad hade ni samtalat om? Hade den tekniken funnits hade jag utan tvekan tagit vara på det tillfället. Få höra om en svunnen tid och försöka få förståelse för deras åsikter och deras värderingar eller fråga hur de upplevde sin vardag och sin samtids stora eller små händelser.

I denna studie får jag möjlighet att komma den upplevelsen så nära jag kan. Genom att utföra en kvalitativ textanalys utav ett källmaterial efterlämnat av min farfars far, missionsläkaren Georg Palmær, får jag möjlighet att utläsa hur han såg på sig själv och på de afrikaner han mötte i Kongo. Genom att genomföra en textanalytisk studie med en mikrohistorisk ansats får jag möjligheten att, om jag får lov att säga, nästan samtala med Georg. Jag får möjligheten att komma en person närmare, försöka förstå honom och hans åsikter om sig själv och andra. Men för att göra detta förståeligt och till viss del förklara det som Georg berättar för mig, genom sitt lämnade material, kommer jag att använda mig av teorier om identitet kopplad till ett kolonialt sammanhang, utvecklade av Amartya Sen och Ania Loomba.¹ De båda förklarar förhållandet mellan koloniserare och koloniserade genom teorier om konstruktioner av enstaka identiteter och kategorisering av människor.

Denna studie ämnar bidra kunskaper om och att tillföra en nyanserad bild av människosyn hos och av missionärer i Kongo genom att tillämpa ett mikrohistoriskt perspektiv. Detta för att vara ett komplement till det forskningsläge som studien tar avstamp i. Lasse Berg visar hur en missionärs människosyn kunde förändras över tid i sin studie som även den utgår från en människas perspektiv. Raoul J. Granqvist kritiserar kongomissionärernas girighet och glorifiering av sina handlingar medan Pia Lundqvist finner att situationen i Kongo var komplicerad, även för missionärerna.²

Mitt syfte är inte i denna studien att göra eller söka efter någon sanning, jag är intresserad av en människosyn framlagd av en man som var barn av sin tid. Jag ämnar inte fördöma eller förädla hans åsikter eller formuleringar. Genom att utgå från en mikrohistorisk ansats närmar sig historien det komplexa och personliga samt den lilla vardagliga människan.

¹ Läs vidare om Sen och Loomba under avsnitt: 1.7

² Läs vidare om Berg, Granqvist och Lundqvist under avsnitt: 1.6

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att med hjälp av en mikrohistorisk ansats undersöka hur en svensk missionsläkare i Belgiska Kongo, under perioden 1911-1930, förhöll sig till den kongolesiska befolkningen och sin egen roll och sitt missionsuppdrag. Studien kommer att utgå från Ania Loomba respektive Amartya Sens teorier kring identitet och identitetsskapande samt hur detta kunde skapa ett »vi och dom»-tänkande.

Med hjälp av följande frågeställningar kommer studiens syfte att uppnås:

- * Hur framställer Georg de kongoleser han möter?
- * Vilka egenskaper tillskriver Georg fetischpräster?
- * Hur beskriver Georg sin självbild och sitt uppdrag i Kongo?

1.3 Metod

Historikern Anna Götlind framhåller i sin bok om mikrohistoria att ”Det finns inget, som en historiker glömmer så lätt, som att konkreta människor, ingående i konkreta samhällsformationer, är det centrala i historien.”³ Den vanligaste bilden av historia är kanske den vi fått ifrån skolan med kungar, årtal, krig och imperium som central utgångspunkt. Men Götlind menar att historia är så mycket mer än så och genom det mikrohistoriska perspektivet kan man närma sig historia på ett alternativt sätt.⁴ Ett sådant perspektiv kan framhäva historia utifrån den lilla människans perspektiv. Utifrån efterlämnat textmaterial kan denna vardagliga människa inte bara exemplifiera historia och händelseförlopp utan också problematisera den historia som vanligtvis generaliseras, det vill säga den stora, ytliga historien.⁵ Traditionella fakta och kunskaper om kolonialstyrets historia ger en mer allmän beskrivning av människor som involverats på olika nivåer, men genom att tillämpa en mikrohistorisk ansats när vi granskar efterlämnade textmaterial som exempelvis reseskildringar, brev och dagboksanteckningar, kan vi närma oss dessa människor på ett mer personligt plan. För att göra detta anslag genomförbart för denna studie kommer en kvalitativ textanalys genomföras av källmaterialet för att undersöka människosynen som framställs i detta.

³ Anna Götlind och Helena Kåks. *Mikrohistoria: en introduktion för uppsatsskrivande studenter*. Lund: Studentlitteratur. 2014. s.21

⁴ Ibid. s.11f

⁵ Ibid. s.22

Jan Hartman beskriver att en kvalitativ textanalys kan användas för att ”nä förståelse för livsvärlden hos en individ eller en grupp individer.”⁶ En sådan undersökningsmetod intresserar sig för egenskaper hos personer och dess natur. Metoden behöver nödvändigtvis inte koncentreras mot människor vilket Hartman visar då han simplificerar metoden genom att förklara att Carl von Linnés metod att kategorisera växter utifrån dess egenskaper var en kvalitativ metod.⁷ I likhet kommer denna studien att undersöka kategorisering av människor utifrån deras tillskrivna egenskaper och karaktärsdrag för att synliggöra människosyn. Detta görs med hjälp av Amartya Sens och Ania Loombas identitetsteorier.⁸ En kvalitativ metod bygger på att väl valda frågor ställs mot ett källmaterial, som sedan underlättar granskningen av materialet som i slutskedet skall leda till en analys.⁹ Denna studie riktar sin frågeställning åt Georgs självbild samt hans bild av de kongoleser han mötte.

1.4 Material och källkritisk diskussion

Merparten av materialet som använts för denna studie är författat av Georg Palmær eller publikationer där han ansvarat som redaktör. Georgs människosyn anses vara starkast i material skrivet av honom själv dock finns risker att Georg antingen har självcensurerat eller förskönat sin åsikt för att möta läsaren i dennes bild av hur det bör vara i Kongo och missionen; detta behöver däremot inte vara fallet. En författare kan behöva göra urval av vad den ska delge för sin tilltänkta publik och detta tillför risken att åsikter och beskrivningar inte blir fullständiga eller tydliggjorda.

Georg Palmær använder ett tidstypiskt språk, vilket också innebär förekommandet av termer som »inföding», »svarting» och »neger» men också benämning av den kongolesiska befolkningen som »hans släkte» som i sig kan tolkas som ett alternativ för »ras», som används men mer sporadiskt. Dessa ordval skall i denna studie ses ur sin samtida koloniala kontext, där de betraktas som vardagliga normativa begrepp. Den förändrade tonen och språkbrukets ökade frekvens av »ras» och »neger», i senare publikationer som exempelvis *I Fetischmannens Spår*, tolkas även det tidstypiskt, dock ur en rasvetenskaplig kontext. Trots detta kommer denna typen av begrepp endast att användas i citering av originalmaterialet. Istället kommer ordet »kongoles» att användas i denna studien för att beteckna de olika stammar som byggde upp

⁶ Jan Hartman. *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Uppl. 2:10. Lund: Studentlitteratur. 2004. s.273

⁷ Hartman. *Vetenskapligt tänkande*. s.272

⁸ Se vidare under avsnitt 1.7.

⁹ Hartman. *Vetenskapligt tänkande*. s.277

befolkningen som Georg mötte i Nedre Kongo dit han var utsänd. Det är viktigt att minnas att Georg var barn av sin tid och det är även så materialet kommer att behandlas.

Studien har inte till syfte att fördöma eller förädla Georgs människosyn utan att undersöka den utifrån dess teoretiska ansats.¹⁰ Hans tidstypiska språk och hur han avsiktligt och oavsiktligt framfört sig själv och kongoleserna i sitt material kommer att synliggöras, tolkas och analyseras utifrån den ansatsen.

1.4.1 Primärmaterial

”Tata dokuta, kom ner, vi har burit hit en sjuk”¹¹ avbryter Georg Palmærs arbete med att skriva och sammanställa de tio korta uppsatser som utför boken *I Kärlekens Tjänst* innehåll. Ur ett religiöst- och sjukvårdsperspektiv beskriver Georg situationen i Nedre Kongo för ”våra många vänner” som intresserar sig och genom gåvor bidrar till Svenska Missionsförbundets sjukvårdsarbete i Kongo. Men tydligt upplägg skriver han om bland annat »infödingens», sjukdomar och andra farsoter samt om mission och religion i förhållande till läkarmissionen. Boken används som primärkälla för denna studie och bokens språk samt ordval bedöms som tidstypiskt för 1920-talet; boken skrevs 1923.¹²

År 1931 publicerades boken *I Fetischmannens spår*, där Palmær står som redaktör men även bidrar med två kapitel. Det första kapitlet som delar titel med boken, kommer att användas i undersökningen för att komplettera svaret till frågan om relationen mellan religion och sjukvård i Kongo, då det riktar sig åt fetischprästen. Det andra kapitlet innehåller mer om kolonialismens framfart och inverkan i Kongo, dock främst inriktat mot utvecklingen av trafikförbindelser.¹³

I Fetischmannens Spår skrivs till minne av Svenska Missionsförbundets första etablering i Nedre Kongo. Omkring 15 kongoresenärer bidrar med sina personliga upplevelser om förändringen i Kongo under missionens tid i landet.¹⁴

¹⁰ Se vidare under avsnitt 1.7.

¹¹ Georg Palmær. *I Kärlekens Tjänst: några bilder från Svenska missionsförbundets sjukvårdsarbete i Kongo*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1923. s.3

¹² Ibid. s.3

¹³ Georg Palmær (red.). *I Fetischmannens Spår: förr och nu i Kongo*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1931.

¹⁴ Ibid. s.5f

1.4.2 Kompletterande material

Kompletterande material har varit digitala uppslagsverk som svenska Nationalencyklopedin samt den brittiska motsvarigheten Britannica. Men även två böcker författade eller redigerade av Georg. Material har även använts ur ett privat opublicerat arkiv. Detta utgörs av en liten brevsamling skrivet av Georg år 1914 samt ett föredragsmanus som dock är skrivet av Georgs son Sigvard.

Boken *På Mästarens Bud* är en historisk redogörelse som publicerades 1938. Redogörelsen ger en historisk överblick om Svenska Missionsförbundets yttre missionsarbete från verksamhetens början omkring 1881 fram till bokens publicering. Detta innebär att boken inte är enbart riktad åt missionen i belgiska Kongo, utan även åt missionen i Asien. *På Mästarens Bud* är enligt författaren både kortare och billigare än andra samtida tyngre verk i ämnet som ämnar hålla intresset för mission vid liv.¹⁵ Ur boken *Mästaren på Kongos Stigar*, publicerad 1941, används hans kapitel om sjukvården som komplement för sjukvården och kolonialstyrets tankar om »civiliserandet av infödingen». *Mästaren på Kongos stigar* är även den en jubileums publikation, men denna innefattar både historiska tillbakablickar och samtidsredogörelser.¹⁶

Breven är samtliga skrivna av Georg Palmær under de första fem månaderna år 1914. Urval har gjorts av de brev som varit relevanta utifrån studiens syfte vilket innebär ett bortfall. Ett brevmaterial som detta har sina för och nackdelar; det är personligt och privat, och sällan tänkt att läsas av andra än avsändare och mottagare. Brev kan ge en ocensurerad bild av vad människor tycker och tänker. Nackdelen är dock för denna studie att brev vanligtvis är koncentrerade på att framföra information om viktiga händelser och välmående och inte nödvändigtvis sin självbild eller »identitet» av kongoleser.¹⁷ Brevsamlingen som ingår i denna studie är transkriberade och digitaliserade av hans son Sigvard. Därav kan citat av detta material inte bedömas som felstavningar gjorda i originalet eller i transkriberingsprocessen samt om luckor i texten beror på oläsligt original eller bortfall av annan anledning. På grund av detta kommer markören [sic!] ej användas i citat ur detta material.¹⁸

¹⁵ Georg Palmær. *På Mästarens Bud: Svenska missionsförbundets yttre mission under 60 år*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1938. s.5

¹⁶ Georg Palmær (red.). *Mästaren på Kongos stigar: från Svenska missionsförbundets arbete i Kongo året 1881-1941*. Stockholm: Svenska missionsförbundets förlag. 1941. s.5

¹⁷ G. Palmær. Brevsamling. Januari 1914.
Förtecknas härnäst efter utifrån separata brev.

¹⁸ Förekomst av detta sker i avsnitt 2.3.

Föredragsmanuset *Georg Palmær: Den vandrande Djungeldoktorn* är skrivet av Georgs son Sigvard som vid flertal tillfällen hållit föredrag om Georg och hans arbete i Kongo. Trots sin icke-vetenskapliga grund, syfte och utförande är den ett viktigt komplement till primärkällorna på grund av det biografiska innehållet. I föredraget tas åhöraren från Georgs födelse, genom hans studier och utresor till Kongo. Kortfattat beskrivs Georgs barndom och skolgång vid Högre Allmänna Läroverk i Jönköping. Hans kärlek till olika former av samlingar såsom exempelvis en stor mängd etnografiska memorabilia som fördes hem från Kongo under hans många utresor. Genom det biografiska innehållet bidrar manuset men en bild av Georg, vars människosyn studien ämnar granska, på ett sätt som han inte bidrar till i sitt egenförfattade material.¹⁹

Nackdelen med manuset är dels att det inte är skrivet av Georg men också att det är mycket översiktligt och kortfattat i sina beskrivningar. Det finns en risk att manuset visar Georg ur ett glorifierat perspektiv, då det är skrivet och framfört av hans son. Å andra sidan finns den risken oavsett författare. Då manuset betraktas som ett kompletterande material till primärkällorna för att besvara uppsatsens frågeställning anses det översiktliga innehållet trots allt vara acceptabelt.

1.5 Etiska överväganden

Mannen som är i fokus för min studie är min farfars far Georg Natanael Palmær. En man som för mig är: han på fotot med den vita överexponerad skjortan, djungelhatt och bestämt ansiktsuttryck (se bilaga 2); som var missionsläkare i det land där både min far och farfar är född, Kongo-Kinshasa (som idag går under namnet Demokratiska Republiken Kongo). Jag upplever att Georg har glorifierats av min farfar; kanske var Georg hans förebild i deras gemensamma yrke som missionärer, i samma geografiska område (Nedre Kongo).²⁰

Det finns ingen önskan att varken förädla eller fördöma Georgs människosyn och då jag aldrig mött Georg upplever jag att denna opartiska behandling av källmaterialet och hans åsikt är möjlig trots släktbandet. Det är viktigt att ha i åtanke att människor är barn av sin tid och deras efterlämningar ska behandlas som tidskaplar och inte bedömas ur läsarens världsbild.

¹⁹ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

²⁰ En förutsättning som ej går att bekräfta, då farfar är avliden.

I det inledande stadiet av denna uppsatsstudie uppmärksammades jag av att min bild av denne man kunde förändras under studiens gång. Jag medgav vid det tillfället att jag var rädd att upptäcka att han var en inhuman rasist, medan jag alltid haft en bild av missionärer som goda utsända i syfte att hjälpa. Att då envist kvarstå vid mitt beslut att använda Georgs människosyn till grund för min mikrohistoriska undersökning, gör att jag måste aktivt uppmärksamma mig själv om att behandla materialet opartiskt.

1.6 Forskningsläge

I följande avsnitt presenteras ett urval av tidigare publikationer som berör uppsatsens ämne i olika grad. Inledningsvis presenteras tre publikationer som på grund av författare eller utförande klassas som ett populärvetenskapligt verk. Dessa har bidragit med kunskap om Kongo, Svenska Missionsförbundets arbete i Kongo samt människosyn i ett mikrohistoriskt perspektiv. Sedan presenteras professor Raoul J. Granqvist essä samt docent Pia Lundqvist bok, som visar Svenska Missionsförbundets verksamhet i Kongo ur olika perspektiv. Resultatet i denna studies undersökning kommer sedan att jämföras med vad tidigare forskning presenterat i området.

Ur insikten att Kongo var ”skådeplatsen för ett av de värsta folkmorden i modern tid”²¹ började journalisten Adam Hochschild sitt arbete som skulle mynna ut i boken *Kung Leopolds vålnad*. Intresset för Kongo väcktes när han av en slump läste en fotnotering om Mark Twains medverkan i människorättsrörelser som kämpade mot slavarbetet i Kongostaten. Boken som blev en bästsäljare leder läsaren genom skapandet av Kongostaten, »utvecklandet» av landets innandöme och syftet att civilisera som han beskriver utifrån de olika former av tvångsarbete som skedde, bland annat genom gummitappning och järnvägsbygge.²² Förutom att blottlägga den inhumana levnadsstandarden som kongoleserna fick utstå under kung Leopolds kolonialstyre, skriver Hochschild om de människor som arbetade för att uppmärksamma omvärlden om det som försiggick i staten. Han presenterar den svenske missionären E. V Sjöblom med följande stycke:²³

... E.V. Sjöblom var mot slutet av 1890-talet Leopolds kraftfullaste kritiker; han talade till alla som ville lyssna och publicerade 1896 i svensk press ett

²¹ Adam Hochschild. *Kung Leopolds vålnad: om girighet, terror och hjältemod i det koloniala Afrika*. Stockholm: Ordfront. 2018. s 9

²² Ibid. ss.197-220, 225f

²³ Ibid. s.225f

omfattande angrepp mot gummiterrorn i Kongo, och angreppet togs upp av tidningar i andra länder.²⁴

Kung Leopolds vålnad, måste betraktas som ett populärvetenskapligt bidrag till kunskap om situationen i och omkring Kongostaten. Detta på basis att Hochschild, trots sin gedigna litteraturlista ej hänvisar till källorna i sin text. *Kung Leopolds vålnad*, används primärt för att ge läsaren av denna uppsats en bakgrundsförståelse till Kongos historia strax före denna studietar avstamp i tid.

Docent Hans Andreasson med flera producerade i boken *Liv och Rörelse: Svenska missionskyrkans historia och identitet*, en tydlig och kronologisk källa till förbundets utvecklingslinje. Boken sammanfattar historien från 1800-talet och fram till nutid (2007). Förutom det faktamässiga händelseförloppet framläggs även begreppet identitet i relation till Svenska missionsförbundet utifrån följande beskrivning: ”en förståelse av människors vilja till och känsla av samhörighet med Svenska Missionsförbundet”.²⁵ Andreasson framhåller även att identitet är ständigt föränderlig.

I likhet med Hochschilds publikation, är *Liv och Rörelse* baserat på ett gediget källmaterial med bland annat arkivmaterial. Trots detta bör publikationen hänvisas som ett populärvetenskapligt bidrag till kunskap inom området på basis i avsaknaden av vetenskaplig struktur. Likväl är *Liv och Rörelse* en god källa för kunskap om Svenska Missionsförbundets uppkomst och utveckling av både interna och externa verksamheter.

Relevant för följande studie är vad Andreasson skriver om utvecklingen av missionen i Kongo. Han berättar att genom samarbetet med brittiska och tyska missionsfältet, kunde missionsarbetet börja i östra Afrika omkring 1865.²⁶ 1878 påbörjades arbetet för att sända ut den första svenska missionären till Kongo. Carl Johan Engvall anlände 1881 till Kongo och blev stationerad på Palabala.²⁷ Svenska Missionsförbundets mission ingick då i samarbete med brittiska *Livingstone Inland Mission*. Men detta bröts redan 1884 och 1886 tog Svenska

²⁴ Hochschild. *Kung Leopolds vålnad*. s.228

²⁵ Hans Andreasson (red.). *Liv och Rörelse: Svenska Missionskyrkans historia och identitet*. Stockholm: Verbum. 2007. S.7f.

²⁶ Ibid. s.32f

²⁷ Ibid. s.58

Missionsförbundet officiellt ansvaret för mission på Mukimbugu.²⁸ Andreasson skriver att missionen i Kongo hade tre huvuduppgifter: att bedriva skolor och lära både pojkar och flickor att läsa, skriva och räkna; att evangelisera och sprida den kristna läran; samt bedriva sjukvård. Främst de två sistnämnda kunde göras med kongolesiska medhjälpare. Missionsstationen på Kingoyi, dit Georg sändes, grundades år 1900.²⁹ Om Georg skriver Andreasson att han under sina utresor kämpade mot tropiska sjukdomar och framförallt sömnsjukan.³⁰ Vidare skriver Andreasson om uppkomsten av kimbungismen, att denna inhemska kristna profettrörelse skapade oro hos såväl missionärer samt kolonialmakten. Oron över rörelsens utveckling resulterade i att kolonialmakten fängslade och förvisade rörelsens grundare Simon Kimbangu, dock ledde detta till att en starkare messiasbild applicerades på Kimbangu av hans följare.³¹ Väsentliga fakta som framställs i *Liv och Rörelse*, som även berör uppsatsens arbetsområde kommer att brukas för att ge djup och vetenskaplig förankring av annat källmaterial.

Ytterligare en populärvetenskaplig källa är skriven av journalisten och dokumentärfilmsskaparen Lasse Berg. I sin bok *När Sverige upptäckte Afrika* behandlar Berg ett stort källmaterial i sökandet av svenskars spår i Afrika. Trots avsaknaden av historisk vetenskaplig skolning gör han ett väl genomfört arbete för att besvara sina frågor om hur afrikaner porträtterades av svenska afrikaresenärer. I sitt intresse att undersöka den svenska Afrikabilden väljer han att bearbeta ett textmaterial omfattande reseskildringar, geografiska böcker samt tidnings- och tidskriftsartiklar, allt författat av svenskar som rest i Afrika eller nästkommande generation.³²

Till denna studie är Bergs avsnitt om baptistmissionären och människorättskämpen Edvard Vilhelm Sjöblom av högst relevans. Berg skriver att inresetillstånd till Kongo gavs endast åt ”Europas avskum, folk som gjorde vad som helst för pengar och saknade moraliska skrupler”.³³ Bland dessa omoraliska människor fanns den normbrytande, missionären E.V Sjöblom (1862-1903). Han sändes till Övre Kongo till stationen i Bolenge.³⁴ Det är där, skriver Berg, som Sjöblom möter den vitemänniskans övervåld på riktigt.³⁵ Sjöblom skriver i sin självbiografiska

²⁸ Andreasson. *Liv och rörelse*. s.58-61

²⁹ Ibid. s.81

³⁰ Ibid. s.108

³¹ Ibid. s.137

³² Lasse Berg. *När Sverige upptäckte Afrika*. Stockholm: Rabén Prisma. 1997. S.7-9

³³ Ibid. s.223

³⁴ Strax öster om dagens Lac Tumba i nordöstra Kongo.

³⁵ Berg. *När Sverige upptäckte Afrika*. s.224

resehandling, *I palmernas skugga*, om den vites behandling av »infödingarna», hur blodtörsten rann djupt i européerna, deras bestialiska mordmetoder och hur kongoleserna ”civiliseras med flodhästpiskor”.³⁶ Då Sjöblom publicerade sin kritik mot Kongostaten och dess konung spreds den inte bara i internationell media utan han möttes av motstånd bland statstjänstemännen i Kongo. En statlig undersökning som utfördes för att granska förhållandena i Övre Kongo fann Sjöbloms kritik ogrundad.³⁷ Berg avsluta sin framläggning av Sjöblom genom att skriva att under hans sista utresa 1899 stationerades han vid Ikoto, där situationen enligt Sjöblom blivit bättre från de vitas sida men istället upplevde han att kongoleserna hade blivit mer krävande, lata och att respekt endast kunde skapas genom piskrapp och tvång.³⁸

Bergs bok *När Sverige upptäckte Afrika* är av intresse för denna studie i synnerhet för de slående likheter. Då de behandlar den vite mannens spår i Kongo och utgår från ett liknande källmaterial. Egen författat källmaterial av den människa studiens fokus utgår ifrån, i Bergs studie genom missionären E.V Sjöblom, samt Georg Palmær i denna uppsatsstudie. I avslutande kapitel kommer eventuella likheter och skillnader av dessa studier analyseras och diskuteras.

I sin essä, *Med Gud och kung Leopold i ryggen*, avhandlar professor emeritus Raoul J. Granqvist, Svenska missionsförbundets (SMF) uppdrag i Kongo under perioden 1882 och fram till Kongos självständighet 1960.³⁹ Hans bild av missionärerna beskrivs mer generaliserade och ur en mörk ton. Även om att det går att diskutera om Granqvist bild av missionärerna under denna tid är rätt, är upp till läsaren, däremot är denna essä till vikt för denna uppsats för att Granqvist lägger fram en sida av missionen som är allt annat än glorifierad; även om att han i sin essä skriver att missionärerna själva gärna glorifierade händelserna de var med om. Exempel på sådan skriver han om ett uppror på Kingoyi missionsstation 1906, då missionärerna Wirén och Ekstam attackerades av kongoleser på väg tillbaka till stationen ifrån en arbetsdag i skogen.⁴⁰ Granqvist visar på överhet och förtyck som användes emot befolkningen i kongodeltat. Många nordeuropéer tog anställning i Leopolds Kongo i jakt på rikedomar och äventyr. ”Girigheten bland den var legio” skriver Granqvist.⁴¹ Men han skriver även att missionen inte hade den materialistiska vinsten i åtanke när de etablerades i Kongo, men att missionärerna ändock blev

³⁶ Berg, *När Sverige upptäckte Afrika*. s.225

³⁷ Ibid. s.226

³⁸ Ibid. s.227

³⁹ Raoul J. Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen: en berättelse om svensk mission i Kongo. Ord&Bild*. Vol. 2. 2008: 98-117. s.100

⁴⁰ Ibid. s.106f

⁴¹ Ibid. s.101

kolonialismens aktörer, genom tvångsrekrytering av kongoleser för arbete på missionsstationerna.⁴² Han skriver även att ”många enskilda missionärer protesterande dock emot lokala övergrepp men inom SMF var de ett svinnande fåtal”⁴³. Han avslutar meningen med att förklara att detta kan bero på att svenska missionärer utsända till Kongo av Svenska missionsförbundet inte var stationerade i de områden där den värsta terrorn utspelade sig.⁴⁴

Granqvist avslutar sin essä med att skriva att hur kolonialismen ter sig inte var olika beroende på aktören utan att svenskar såväl som andra européer i Kongo bar på kunskaper som de ansåg att kongoleserna önskade besitta. En kunskap som ”kan förvandla denne andre till vår demokratiska kristne jämlike”.⁴⁵ Granqvist menar att hans essä visar på att även svenska missionärer utförde en hänsynslös kolonialism. Han menar att de skolor och sjukvårdsinrättningar utförda av svenska missionärer inte kan rättfärdiga deras brutala framfart eller det faktum att kolonialismen var en ovälkommen gäst i Kongo.⁴⁶

Någon som är kritisk mot Granqvists slutsats är docent Pia Lundqvist. År 2018 publicerades hennes bok *Ett motsägelsefullt möte* där hon ”utforskar mötet” mellan svenska missionärer och bakongofolket i området som idag heter Demokratiska Republiken Kongo. För att möta sitt syfte tillämpar hon en biografisk, mikrohistorisk ansats på de textmaterial hon använder, som bland annat involverar formellt källmaterial som protokoll och rapporter, samt informellt material som dagböcker och brev.⁴⁷

Genom att granska detta kan hon belysa de utvalda missionärernas upplevelser av sin omgivning. Genom att även tillämpa ett biografiskt anslag kan Lundqvist inte bara ge en inblick i missionärernas personliga väsen utan även genom bruket av källmaterialet göra deras röst hörd för att ge ett sammanhang. Bland annat såg hon i sin granskning att utbildningsnivån hos missionärerna var i allmänhet låg, med enbart folkskoleutbildning samt missionärsutbildning, men också en uppmuntran till självstudier.⁴⁸ Lundqvist väljer att fokusera på två kvinnor och

⁴² Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. ss.102, 104

⁴³ Ibid. s.102

⁴⁴ Det vill säga, SMF var stationerade i Nedre Kongo. Medan mycket av övergreppen skedde i Övre Kongo där naturtillgångarna utvanns.

⁴⁵ Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. s.115

⁴⁶ Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. s.115f

⁴⁷ Pia Lundqvist. *Ett motsägelsefullt möte: svenska missionärer och bakongo i Fristaten Kongo*. Lund: Nordic Academic Press. 2018. s25ff

⁴⁸ Ibid. ss 13, 23f, 233f.

två män, för att tydligt visa på de ”villkor som styr individernas agerande”.⁴⁹ Hennes mål är att visa en nyanserad bild av kongomissionen och kritiserar därför Granqvist som hon anser ger en alldeles för ensidig bild av missionen och missionärerna i Kongo. Hon menar att situationen är mer komplex än så, och att attityden mot bakongofolket förändras under perioden.⁵⁰ Hon fann även att tre av fyra av hennes granskade missionärens biografiska handlingar följer och skriver om oroligheterna och förtrycken utförda av statens anställda i Kongo.⁵¹ Dock menar hon att SMF kunde tysta ner missionärernas kritik mot Kongostaten för att bevara relationen god och därmed möjligheten att bibehålla missionsverksamheten i Kongo.⁵² På så sätt menar hon att förklaringen att svenska missionärer inte uppmärksammade gummiterrorn på grund av att de inte befann sig i det drabbade området är en för snäv bortförklaring.⁵³

”Den övergripande slutsatsen är att religiösa föreställningar var styrande för såväl enskilda missionärens handlingar som för verksamhetens utformning i stort”⁵⁴ skriver Lundqvist efter att hon framhäver att diskussioner gick om hur missionen skulle förhålla sig till statens behandling av bakongofolket. Hon menar som tidigare indikerat att SMF till varje pris ville bibehålla sin missionsverksamhet i Kongo, om det så betydde att de tvingades balansera på en skör tråd. Lundqvist framhäver dock att få missionärer, om någon, förstod kolonialstyrets systematiska förtryck av befolkningen i dess verkliga storlek. Trots det fanns det några som uttryckte sin kluvenhet.⁵⁵

Både Palmqvist och Granqvist bidrar till denna studie genom den fundering som väcktes vid läsning av deras syn av missionärer i Kongo: kan alla missionärer dras över en kant? Det korta svaret blir: nej. Och därför är det inte en frågeställning till denna studien. Men omvänt kan man fråga sig om en liten mikrohistorisk studie med utgångspunkt av en missionärs minnesanteckningar kan bidra till förståelse av deras fynd? Det återstår att se. Både Palmqvists studie och Granqvists essä kommer att diskuteras och jämföras med uppsatsstudiens avslutande analys och diskussion.

⁴⁹ Lundqvist. *Ett motsägelsefullt möte*. s.16

⁵⁰ Ibid. ss. 25, 256f

⁵¹ Ibid. s.229

⁵² Ibid. s.220f

⁵³ Jmf. med Granqvist.

⁵⁴ Lundqvist. *Ett motsägelsefullt möte*. s.232

⁵⁵ Ibid. s 231f

1.7 Teori

För att möta studiens syfte kommer källmaterialet granskas och fynden analyseras samt diskuteras utifrån en teoretisk ansats. Denna ansats bygger på professorerna Ania Loomba och Amartya Sens respektive identitetsteorier. Källmaterialet skrivet av Georg Palmær kommer att främst granskas med hjälp av Ania Loombas teori som hon skriver om i boken *Kolonialism/Postkolonialism*. I den återger hon konkretiseringar av hur kolonialmakter kategoriserade människor utifrån negativa egenskaper såsom »girig», »våldsam» och »promiskuös». Dessa människor ansågs inte tillhöra den koloniala överheten som i sin tur framhölls av goda egenskaper.⁵⁶ Även om att hudfärg var en vanlig indikator på dessa generaliseringar av grupper skriver Loomba att de även skedde i ett religiöst perspektiv.⁵⁷ Vilket i denna studie kommer att vara kopplingen mellan kristendomen och »hedendomen», som i sin tur är ett degraderande samlingsbegrepp för avgudareligioner och animism.⁵⁸

I denna studie skall Loombas teori som beskriver konkreta exempel ställas mot källmaterialet för att tydliggöra hur konceptet av »vi och dom» kan framträda. Hur kategoriserade Georg sig själv, kongoleserna samt fetischprästerna och går det att utläsa i källmaterialet positiva respektive negativa egenskaper eller karaktärsdrag som avslöjar tankar eller skapelsen av »vi och dom»?

Amartya Sen lägger fram sin identitetsteori i boken *Identitet och Våld: illusion om ödet*. Hans abstrakta teori går att applicera på människor oavsett tidsålder och så görs även i denna studie. Sen skriver att en människas identitet är »mångfasetterad», vilket innebär att den är anpassningsbar till de olika situationerna en människa möter dagligen. Den mest relevanta identiteten dominerar situationen. Men han visar även på ett förlegat sätt att se på identitet och som flitigt används för att degradera människor: »solitär» identitet. Denna tanke var vanlig under kolonialismen och innebär att en människa anses tillhöra enbart en grupp oavsett situation.⁵⁹ I förhållande till denna uppsatsstudie kommer dessa former av identiteter att diskuteras utifrån de kategoriseringar som framträder i källmaterialet. Vilken identitetsform går det att läsa ut i källmaterialet att Georg tillskrivit sig själv respektive de människor han mötte?

⁵⁶ Ania Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Uppl. 2. Stockholm: Tankekraft. 2008. s.113

⁵⁷ Ibid. s112f

⁵⁸ Hedendom. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/hedendom> (Hämtad 2019-11-28)

⁵⁹ Amartya Sen. *Identitet och våld: illusionen om ödet*. Göteborg: Daidalos. 2006. s.33

1.8 Bakgrund

1.8.1 Kongo

Den belgiske konungen Leopold II sade: ”Vi måste vara försiktiga, skickliga och redo att agera [...] [för att] förskaffa oss en del av den magnifika afrikanska kakan.”⁶⁰ År 1885 erkändes existensen av Kongostaten, på afrikanska västkusten. Men landet var inte en koloni i vanligt ordalag, utan en privat koloni tillhörande en ensam man: Kung Leopold II.⁶¹ Önskan att Belgien skulle förvärva en koloni fanns hos Leopold sedan innan han tillträdde tronen, men då den belgiska staten var ovillig att muta in ett territorium fann Leopold att om hans dröm skulle bli sann, var han tvungen att införskaffa den själv.⁶² Leopold marknadsförde sina planer med ett filantropiskt syfte, att hjälpa och civilisera men innan han tvingades lämna ifrån sig sin privata koloni uppges han ha sagt: ”Jag skall ge dem mitt Kongo, men vad jag har gjort skall ingen lägga sig i.”⁶³

1888 tog J. B. Dunlop patent på gummiringen som gjorde ett luftfyllt däck till cykeln möjlig.⁶⁴ Detta ledde till ökad efterfrågan av materialet rågummi till produktionen. Rågummi som utvinns ur gummiträd upptäcktes i Kongostatens djungel. Detta ledde inte bara till en möjlighet att besvara efterfrågan i Europa, något som var en ekonomisk vinst för konungen. Men också till ”ett av de värsta folkmorden i modern tid”.⁶⁵ Det beräknas att omkring 5-8 miljoner kongoleser gick hädan.⁶⁶ Utvinnandet av rågummi i Kongo har skrivits in i historien under benämningen *gummiterrorn* efter de inhumana exploateringarna som skedde. En gummikvot som sällan var möjlig att uppfylla. Om kvoten inte uppnåddes riskerade de tvångsarbetande kongoleserna grova, tortyrartade straff som även kunde leda fram till döden; om inte döden var straffutförarens förstahandsval.⁶⁷

”...E.V. Sjöblom var mot slutet av 1890-talet Leopolds kraftfullaste kritiker...”⁶⁸ Kritik om situationen i Kongo väcktes av bland annat den svenske baptistmissionären E.V. Sjöblom

⁶⁰ Hendrik Lodewijk Wesseling. *Söndra och härska: uppdelningen av Afrika 1880-1914*. Lund: Historiska media. 2006. s.85

⁶¹ Ibid. s.102

⁶² Hochschild. *Kung Leopolds vålnad*. ss.50ff, 115

⁶³ Ibid. s.380

⁶⁴ John Boyd Dunlop. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/john-boyd-dunlop> (Hämtad 2019-11-01)

⁶⁵ Hochschild. *Kung Leopolds vålnad*. s9

⁶⁶ Ibid. s 9

⁶⁷ Ibid. ss. 208, 212, 214f

⁶⁸ Ibid. s.228

(1862-1903). Protesterna blev så stora att den belgiska staten tillslut tvingade kung Leopold II att överlåta Kongofristaten till Belgien. Landet fick nu gå under benämningen *Belgiska Kongo*. Men det skulle dröja över 50 år innan Kongo erövrade sin självständighet.⁶⁹

1.8.2 Svenska Missionsförbundet

Frikyrkan Svenska Missionsförbundet, som sedan 2011 ingår i Equmenia kyrkan, har sitt ursprung i den nyevangeliska väckelserörelsen Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS). Men efter en åsiktsskiljaktighet bröt sig medlemmar fria från EFS och under ledningen av P.P Waldenström bildades Svenska Missionsförbundet (SMF) 1878.⁷⁰ En av anledningarna till uppbrottet var att SMF ville ägna sig mer åt yttre mission. I samarbete med tyska och brittiska missionssällskap startade missionsarbete på Afrikas östkust 1863 samt Indien 1877.⁷¹

År 1879 påbörjades arbetet för att möjliggöra utsändning av svenska missionärer till väst Afrika. I samarbete med brittiska Livingstone Inland Mission sändes Carl Johan Engvall (1858-1936) till Palabala (öster om Matadi) i Kongostaten. Han följdes av Karl Johan Pettersson (1855-1921) och Nils Westlind (1854-1895), som påbörjade arbetet med att skapa ett skriftspråk åt det lokala modersmålet Kikongo. På grunden av deras arbete kunde sedan Karl Edvard Laman (1867-1944) avsluta översättningen av Nya Testamentet, 1897, samt Gamla Testamentet, 1905.⁷²

1.8.3 Georg Palmær

Georg Natanael, föddes 1882 i Jönköping som son till affärsmannen Johan och bageriägarinnan Lovisa. 1902 avlade han en studentexamen vid Jönköpings Högre Allmänna Läroverk, dagens Per Brahegymnasium. Där han knappt godkändes i kristendomsundervisningen då katekesen skulle memoreras och »kräkas upp». Den formen av kristendomsundervisning passade inte Georg, vilket ledde till konflikter inte enbart mellan Georg och hans lärare utan även mellan fadern Johan och läraren.⁷³

⁶⁹ Kongo. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kongo#historia> (Hämtad 2019-11-01)

⁷⁰ Svenska Missionskyrkan. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/svenska-missionskyrkan> (Hämtad 2019-11-16)

Carsten Ryytty. Svenska Missionskyrkan. *SO-rummet*. 2019. <https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/svenska-missionskyrkan> (Hämtad 2019-11-16)

⁷¹ Andreasson. *Liv och rörelse*. s.32f

⁷² Ibid. ss. 58, 81

⁷³ Sigvard Palmær. *Hågkomster del 1*. Opublicerat manuskript. (U.å)

I väntan på svar om vidare utbildning sysselsatte sig Georg med jobb vid tändsticksfabriken i Jönköping men även som lantmätare i Värnamo. Den tilltänkta framtiden förändrades och han läste en ettårig teologiutbildning i Stockholm för att sedan resa vidare och utbilda sig till tropikläkare vid London Hospital Medical Collage i Storbritannien.⁷⁴ Inom loppet av fem år och tre månader avlade han den normalt 7-8 år långa läkarutbildningen.⁷⁵ Under en cykelsemester hem till Jönköping friar Georg till Elisabeth Isaksson. Hon utbildar sig till missionärssjuksköterska i Uppsala och reser sedan ut till Nedre Kongo tillsammans med fästmannen Georg 1911. Men istället för att placeras vid samma missionsstation sänds Elisabeth till Mukimbungu och Georg till Kingoyi missionsstation.⁷⁶ Äktenskapensansökan till Missionsförbundet avslogs gång på gång med argumentet att äktenskap tidigast fick genomföras nio månader före hemresan, då barnsängsödligheten var hög i Kongo. Äktenskap ingick de i februari 1914, i närvaro av missionsvänner och kongolesiska representanter.⁷⁷

Georg i sin tur var utsänd av SMF till Kongo sammanlagt fem perioder mellan åren 1911-1930. Den första perioden (1911-14) användes för att bygga ett sjukhus i Kingoyi och att ihärdigt arbeta mot sömnsjukan, där han i samarbete med andra SMF anställda, i ett territorium stort som Småland minskade medelantalet av infekterade från 5,7% till 1,2% på 12 år. Sömnsjukan får en central plats för Georg då han själv insjuknar och därmed måste avbryta sin andra period efter bara några månader 1919. Risken för att han skulle tvingas pensioneras från tjänsten som missionsläkare var stor, men lyckligtvis kunde han friskförklaras efter vård i både London och Jönköping. När Georg återvände till Kingoyi upplevde han ett bakslag i sitt arbete mot sömnsjukan då den inhemske Kimbanguismrörelsen fått stor spridning i området.⁷⁸

De två sista perioderna i Kongo utför Georg utan sällskap av sin hustru, missionssjuksköterskan Elisabeth. Hon stannade i Sverige tillsammans med parets tre söner, detta efter parets rädsla att sönerna skulle alienera sina föräldrar. Även den period som varade mellan 1926 och 1928 kunde åter bli Georgs sista. Han drabbades då av det livshotande tillståndet, *svartvattenfeber* som i hans ordalag är ”dåligt skött malaria”.⁷⁹

⁷⁴ Sigvard Palmær. *Hågkomster del 1*. Opublicerat manuskript. (U.å).

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

⁷⁵ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

⁷⁶ För karta se bilaga 1.

⁷⁷ Sigvard Palmær. *Hågkomster del 1*. Opublicerat manuskript. (U.å)

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

1930 anställs han vid Svenska missionsförbundet som sekreterare för den yttre missionen och sänds på bland annat en inspektionsresa till Kina 1933-34. Till Kongo reser Georg åter tre gånger men då i egenskap av pensionär, vilket han blev 1947. Han spenderar sin lediga tid till att predika och hålla föredrag som påstods hålla god standard trots att han fick bedömningen: ”Detta var så dåligt att jag har inget att säga” av rektor Wikander om en predikan under teologiutbildningen, i Stockholm.⁸⁰

1965 går Georg ur tiden.

⁸⁰ Sigvard Palmær. *Hågkomster del 1*. Opublicerat manuskript. (U.å).

2 Undersökning

Ovan har studiens syfte, metod och teoretiska ansats presenterats. Nedan kommer studiens upptäckter presenterats separat utifrån de tre frågeställningarna som vänts mot källmaterialet. Varje avsnitt åtföljs av en sammanfattande analys utifrån den teoretiska ansatsen. I uppsatsens avslutande kapitel diskuteras dess fynd ytterligare. Utöver det sker en jämförelse mellan de iakttagelser som presenteras nedan samt vad som presenterats i tidigare forskning.

2.1 Hur framställer Georg de kongoleser han möter?

”Tata doktua, kom ner, vi har burit hit en sjuk.”⁸¹

Som missionsläkare vid missionsstationen på Kingoyi blev Georg ofta avbruten för tjänstgöring i kliniken. Där vårdade han sjuka och skadade av alla dess slag, men ihärdigast kämpade han mot vad han beskrev som kongolesernas värsta farsot: sömnsjukan. Sömnsjukan orsakas av en blodparasit som spreds av den ettriga tsetseflugan och hos kongoleserna skriver Georg att det tidigaste symtomet på sjukdomen var att hjärtfrekvensen ökar och sedan smärtor i kroppen; kvinnor riskerar även missfall och sterilitet. Dessa tidiga symtom visar att parasiten enbart sprids i blodomloppet. Men när den finner sin väg in i cerebrospinalvätskan, även kallat ryggmärgsvätskan, går sjukdomen in i det mer livshotande stadiet där de sömnliknande anfällen tillkommer. Georg skriver att den sjuke då blev apatisk och inte kunde ta några egna initiativ. När sjukdomen nådde detta stadiet blir den sjuke fullständigt beroende av omvårdnad och det är en tidsfråga innan döden infinner sig.⁸² Få överlevde utan behandling. Pojken Yoane, är inte bara en av de få kongoleser Georg namnger, utan också ett exempel på en överlevare. Yoane vägrade behandling när han fick diagnosen, när han sju år senare åter mötte Georg konstaterades det att han bar på parasiten men varken hade symtom eller men av sjukdomen.⁸³ Georg skrev i, *I Kärlekens Tjänst* att kongoleserna förr trodde att tsetseflugan gjorde gott genom att de sög ut det dåliga blodet, men med tiden lärde de sig att frukta blotta åsynen av flugan, vilket även resulterade i att flugan kunde orsaka en uppriven stämning.⁸⁴

En annan farsot som härjade i Nedre Kongo var *malaria*, som spreds av värdjuret Anophelesmyggan. Denna blodparasit förorsakade problem både för kongoleser och européer

⁸¹ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.3

⁸² Ibid. s.113-117

⁸³ Ibid. s.117

⁸⁴ Ibid. s.116

i Nedre Kongo. Parasiten tränger in i de röda blodkropparna som sedan trasas sönder och sprider malarian vidare genom kroppen. Symtom för sjukdomen är i början värk och feber som sällan varar mer än 48 timmar. När sjukdomen blir allvarligare förekommer ibland även svartvattenfeber, delirium och död. Georg skrev att farsoten var farligast för kongolesiska barn upp till tonåren, då en immunitet utvecklades. De kongolesiska kvinnorna, skriver han, lärde sig att komma till missionsstationen för att få läkemedlet *kina* till barnen.⁸⁵

I boken, *I Kärlekens Tjänst*, som Georg koncentrerar mot läkarmissionen berättar han inte bara om sjukdomar orsakade av parasiter eller andra patogener utan också om vanligt förekommande olyckor. Ett exempel han berättar om var ”stackars gamle Mayiza vid Kibunzi” som ensam gav sig ut på jakt med sitt flintlåsgevär. Olyckligtvis skadesköt han en buffel som i gengäld stångade mannen och lämnade honom att dö. Mayiza berättade sedan att han hade bett Gud att antingen ta hans ande, eller sända någon hans väg för räddning. Mannen fick ligga plågandes till följande dag innan räddning kom.⁸⁶ Georg skriver även om ett fåtal kongoleser som börjat anpassa sig efter den västerländska tanken. ”Hon lades på bordet och tog kloroformeringen som en europé”⁸⁷ skriver Georg om en kvinna som han betraktade som en av hans bästa patienter. Han uppskattade henne inte bara för det faktum att hon genomgick en operation utan att hon sedan med största noggrannhet följde de postoperativa föreskrifterna.⁸⁸

Kongolesernas relation till sjukhuset upplevdes komplicerat. Främst då en byggnad där en människa avlidit skulle antingen brännas till grunden, eller överges under en längre period, allt för att inte riskera att förarga den dödes ande.⁸⁹ Kongolesen önskade tillgång till att elda vid sovplatsen för värme och matlagning. De ville att salen skulle mörkläggas under natten, de höga sängarna och tomrummet under de var en fasa. Georg skrev att, om en kongoles fick möjlighet att krypa in i en skrubb, skulle denne göra det.⁹⁰ Men såväl som att kongoleserna anpassade sig efter missionen, anpassade sig missionen efter kongoleserna. Sjukhuset på Kingoyi anpassades genom att avskärma den stora sovsalen till tvåbäddssalar och fönstergluggarna var stängbara för att hindra spöken från att träda in i sjukhuset efter mörkrets inbrott. Eldning vid de golvfasta

⁸⁵ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.91-95

⁸⁶ Ibid. s.73f

⁸⁷ Ibid. s.36

⁸⁸ Ibid. s.36f

⁸⁹ Ibid. ss.38, 103

⁹⁰ Ibid. s.103

sängarna tilläts och utrymmet under sängarna användes som kongolesens privata mat- och vedförråd. Detta menade Georg gav kongoleserna en trivsel och hemkänsla.⁹¹

Georg såg kongoleserna inte bara som vidskepliga utan nämner vid ett flertal tillfällen att de tillhör ett okunnigt släkte. Han såg okunskap i renhållning och hygien, något som han bitvis kopplade till smittspridning. Han såg risker med spridningen av luftburna patogener genom kongolesernas bryska och yviga städning. Spridningen av sjukdomar beskriver han även kommer från att kongolesernas hyddor saknade ljusinsläpp, att de lånade kläder av varandra såväl som de åt ur samma gryta och tuggade maten åt barnen. Men samtidigt fann Georg att deras dagliga utomhusvistelse var positivt, då detta kunde motverka farsoterna de annars riskerade att insjukna i.⁹² Georg uttryckte ett önskemål att framtida generationer skulle lära sig betydelsen av hygien och renhållning av sin närmiljö.⁹³

”Hjärna har han, och lära sig kan han”⁹⁴ skrev Georg men menade samtidigt att även enklare sysslor behövde fostras fram.⁹⁵ Man kan tänka sig som efterlevande att missionärerna skötte allt själv i byarna, det ger däremot inte en korrekt bild. Under Georgs tredje period (1922–25) ansvarade han för sjukvårdsarbetet på Kingoyi missionsstation tillsammans med sin hustru missionssjuksköterskan Elisabeth. Med ett stort upptagningsområde krävdes assistenter, dessa assistenterna var kongoleser som utbildades i vissa sysslor, främst tömning av var och såromläggning.⁹⁶ (Enligt sonen Sigvard har man inte sett ett riktigt sår förrän man sett ett »tropiskt sår», se bilaga 3 ⁹⁷) Georg underströk att kongoleserna krävde mycket tålamod och tillsyn. Det västerländska arbetssättet verkade inte vara något för kongoleserna, Georg uttryckte att det var svårt att finna uthålliga assistenter. Kongoleserna verkade hellre vilja jobba nere i byn än på kliniken. Georg menade att det varma klimatet gjorde kongolesen lat, och att de gärna utförde minsta möjliga ansträngning för sitt levebröd.⁹⁸ ”Om vi blott kunde lära honom att verkligen älska sitt arbete”⁹⁹ Makarna Palmaer överlät ändå ansvaret för omskötseln av

⁹¹ Palmaer. *I Kärlekens Tjänst*. s.103f

⁹² Ibid. s.84

⁹³ Ibid. s.37

⁹⁴ Ibid. s.40

⁹⁵ Ibid. s.37

⁹⁶ Ibid. ss.39f, 108.

⁹⁷ Sigvard Palmaer. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

⁹⁸ Palmaer. *I Kärlekens Tjänst*. ss.39f, 108

⁹⁹ Ibid. s.41

sårkliniken till sina assistenter (under sporadisk tillsyn) medan de själva skötte den övriga sjukvården.¹⁰⁰

På missionsstationen var sjukvård och religion aldrig separat. Morgonen på Kingoyi missionsstation började med en morgonbön där alla, utan de sjukaste skulle närvara. Mässan utfördes vanligen av en kongoles. I bön som även välsignade stationens sjukvård, läkare och medicin fann Georg fetischismens vidskeplighet.¹⁰¹ Han menade inte bara att kongoleserna hade problem med att älska sin arbetsuppgift utan även det som i Markusevangeliet (12:28-31) beskrivs som bland det viktigaste i den kristna läran; att älska sin nästa. Han menade att kongoleserna hade svårt att släppa den gamla vägen och att avsaknaden av kärlek till sin näste var djupt rotad.¹⁰² Kärlek var tecken på svaghet och användes sällan ens i barnuppfostran. Barnen fick en fri uppfostran utan aga eller tillrättavisning under de första åren och på så sätt menade Georg att kärlek förknippades med eftergivenhet. Äldre barn fick lära sig konceptet av *sträng* kärlek, där aga ingick. Georg upplevde att kongoleserna han mötte kunde på grund av sin uppfostran, lära sig och sedan uppskatta den skenbara hårdhet som sjukvården förkroppsligade genom disciplin och bestämdhet.¹⁰³

Georg ansåg att kongoleserna hade en självisk natur och såg ofta att kongolesen saknade sympati i omvårdnadssammanhang. Missionens vårdinrättning hade begränsad personal och var därmed beroende av att anhöriga vårdade och vakade över sin sjuke släkting. Det fanns tillfällen då den sjuke lämnades vind för våg och släktens känsla för omhändertagande återvände inte förrän patienten friskförklarades. Ibland vårdade de sina anhöriga på grund av rädslan för den anhörigas ande ifall personen avled. Då kongoleserna var rädda för så kallade minkuyu, spöken som kunde träda in i en levande och förtära denne från insidan. Den som ingen hade släkt fruktades inte ur den aspekten, men den vårdades ändå inte av en främling.¹⁰⁴ Men ansvaret för omvårdnad kunde också avsägas om beslutet att söka vård inte var familjens. Detta demonstrerades när missionär J. Ekstam övertalade en familj att föra sin sjuke dotter till sjukhuset: ”Har tata Hekesi (Ekstam) tagit hit henne, får han väl också se till, att hon får vad hon behöver.”¹⁰⁵ I likhet kunde den sjuke söka hjälp hos den västerländska vården men

¹⁰⁰ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.108

¹⁰¹ Ibid. s.30

¹⁰²Ibid. ss.30, 45, 106

¹⁰³ Ibid. s.47f

¹⁰⁴ Ibid. ss.23, 34

¹⁰⁵ Ibid. s.80

omsorgen hindrades av familjens rädsla för fetischprästens eller andens vrede.¹⁰⁶ En annan situation som Georg beskriver uppstod då en nybliven moder blev inlagd på det lilla sjukhuset på Kingoyi. Kvinnan var svårt sjuk och hade släktingar som tog hand om hennes behov, men de ansåg sig för gamla för att amma det späda barnet. Av en händelse hade en annan ung kvinna kommit för att besöka den sjuke. Hon konstaterade att då hon själv ammade även kunde hjälpa att amma den sjuke kvinnans baby. Men då hon var medlem i församlingen och babyn, enligt hennes ordalag: ”tillhör en människa i synden”, det vill säga ej frälst, kunde hon inte förmå sig att amma babyn.¹⁰⁷ Georg själv konstaterade att det var intressant att vandra runt hos de sjuka kongoleserna, då det var mycket som kommer fram. ”Deras tankar äro underliga ock för oss främmande, ibland äro de sluga och dolda, ibland öppna och rättframma, omedelbara skulle jag närmast säga.”¹⁰⁸

Även om att kongoleserna hade svårt för att visa kärlek till sin näste, enligt Georg, visade han även att det fanns undantag. Ibland hände det att patienten inte hade anhöriga, eller anhöriga inte fanns på plats när patienten avled. Då lejde missionen män för att svepa den döde. Så var fallet för en kvinna som dog av influensa. En av männen som svepte henne inför begravningen hämtade ett vitt tyg som han klädde kvinnans enkla kista med. När det framgick att mannen inte var släkt med kvinnan, utan att mannen utförde gesten för att han tyckte att det skulle se fattigt ut utan, förklarade Georg för läsaren:¹⁰⁹

Vad hade han gjort? Detsamma som du skulle ha gjort hemma, om du fått se en enkel, svartmålad, osmyckad fattighuskista bäras till graven och sprungit in och köpt en vacker krans ock så prytt fattighjonets kista med kärlekens röda rosor? Mycket mer. [...] Hans handling var ett brott mot sekelgamla seder och bruk.¹¹⁰

Undantag mot oförmågan att älska sin näste kunde kongoleserna även visa i andra områden än sjukvården. I början av *I Kärlekens tjänst* skriver Georg om en företeelse som ibland kunde förekomma 1923, men var vanligare förr. Om en nybliven mor avled, begravdes det ännu levande spädbarnet tillsammans med henne. Av olika anledningar kunde detta ske: (1) barnet

¹⁰⁶ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.245f

¹⁰⁷ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.112f

¹⁰⁸ Ibid. s.113

¹⁰⁹ Ibid. s.18f

¹¹⁰ Ibid. s.19

skulle enligt befolkningen ändå svälta ihjäl; (2) en övertygelse fanns om att barnet besatte *kindoki* krafter, onda häxkrafter; eller (3) kongolesiska barn tillhörde modern och fadern bar inget ansvar för barnet.¹¹¹ Georg själv räddade en sådan dödsdömd baby genom att hoppa ner i graven och hämta upp henne. Barnet försköts sedan av byn och missionen fick stå för fostran.¹¹² Georg återberättar för läsaren om en man som frångick föreställningen att barnen tillhörde kvinnan. Mannen var så ”fästad vid sitt barn”¹¹³ att han ombad att uteslutas från församlingen så att han kunde tappa palmvin för barnets överlevnad. Palmvin som är en rusdryck ansågs vara en synd och förbjöds av Svenska Missionsförbundet år 1906, både att dricka och tappa i Nedre Kongo. Det framgår varken om palmvinet var till för saluföring eller missionärens respons på faderns begäran, men Georg menade att detta visa på en unik tillställning i området: faderskärlek.¹¹⁴

Vidare skrev han om den tungt packade kongolesiska kvinnan som återvände från fältet: ”I en lång rad, [...] gå de i gåsmarsch tvärs över planen”.¹¹⁵ Om det var någon kongoles som visade Georg att alla inte var själviska, var det den kongolesiska modern. Han liknade hennes kärlek till sitt barn med kongoliljans söta doft.¹¹⁶ Han berättade att en kvinna av fertil ålder skulle enligt kulturen föda barn, som skänkte henne stolthet och lycka. En kvinna som inte lyckades bli havande, om det berodde på sterilitet orsakad av sömnsjukan (som nämnt ovan) eller av annan okänd anledning, försattes såväl hon själv som hennes släkt i skam. För de kongoleser som levde monogamt enligt den kristna läran betraktades barnlöshet som någonting värre än otrohet och skilsmässor för dessa par hade i samhället blivit socialt acceptabelt.¹¹⁷

Förändring hos kongoleserna såg han med tiden, särskilt då han besökte Nedre Kongos större städer. Kongoleserna där var inte den »primitiva människan» som kunde mötas förr; han såg att de jobbade som chaufförer, bankmän, polis och officer med vita underofficer för att nämna några få professioner.¹¹⁸ Han fortsatte med att visa för läsaren att han såg skillnader mellan kongoleserna som kommit till staden och de som bott i staden under en längre tid:

¹¹¹ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. ss.7f, 98

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

¹¹² Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

¹¹³ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s98

¹¹⁴ Ibid.. ss.16f, 98

Palmær. *På Mästarrens Bud*. s.48

¹¹⁵ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.12

¹¹⁶ Ibid. s.58

¹¹⁷ Ibid. s.58

¹¹⁸ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.23

Den ene är nyss ditkommen från landet och går där nere vid hamnen som en halvnaken stuveriarbetare. Den andre ser på honom med en viss överlägsenhet i blicken, det är som skämdes han att tillhöra samma ras.¹¹⁹

Den förstnämnde gick till kyrkan varje söndag iklädd rena enkla kläder, var trogen och pålitlig medan den andra, bildad banktjänsteman, snobbig med käpp i hand och cigarett i mungipan gick hellre till dansbanan än kyrkan.¹²⁰

2.1.1 Sammanfattande delanalys

Ovan har Georgs beskrivning av kongolesen gjorts i sina sammanhang. Där finns möjligheten att utläsa att han tillskrev Nedre Kongos befolkning tre huvudsakliga identiteter. Kongolesen framställs som: (1) vara av okunnigt släkte, (2) lat och (3) självisk. Sammanfattningsvis går det att läsa att Georg såg kongoleserna som ett okunnigt släkte främst i kontakt med sjukvården och då i deras bristande kunskaper om renhållning och övrig hygien. Han ansåg bland annat att de var allt för bryska när de städade och på så sätt riskerade att sprida patogener. Latheten kom av det varma klimatet och Georg ansåg att kongoleserna helst utförde minsta möjliga ansträngning för sitt levebröd. Han upplevde inte att de hade någon »kärlek till sitt arbete» och på så vis var det svårt att få tag på bra assistenter till sjukvårdsarbetet. Kongolesernas själviska natur ansåg Georg var djupt rotad, vilket han ansåg påverkade omsorgen av de sjuka kongoleserna på missionsstationen. Ytterligare kategorisering Georg gör av kongoleserna visas i de ordval han beskriver de med i källmaterialet. Tidstypiska ord som »inföding», »neger» och »svarting» förekommer i olika frekvens, beroende på publikationens samtid.

Dessa negativt klingande karaktärsdrag följer i linje med Ania Loombas identitetsteori, som konkret visar att denna metod användes av kolonialismens aktörer.¹²¹ Georg gör en tydlig separation mellan sig själv och det »okunniga släktet» då han menar att han ser sig själv som innehavaren av kunskap om renhållning och hygien. Både de tidstypiska ordvalen och tre huvudsakliga karaktärsdragen Georg framhäver i sitt källmaterial kan man utläsa att han tilldelar dem en »solitär» identitet. Där drag följer Amartya Sens mening att »solitär» identitet

¹¹⁹ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.26

¹²⁰ Ibid. s.26

¹²¹ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism*. s.113

härskar alla situationer.¹²² »Okunskapen» dominerar i källmaterialet bortsett från de språkval Georg använde sig av.

Källmaterialet visar att trots dessa negativa framställningar av kongoleserna såg Georg att detta inte kunde generaliseras. Han såg att kongolesen bar på kunskaper och kunde lära sig nya saker, att kongoleserna tog upp västerländska jobb och att kärlek till sin näste fanns i olika former både inom och utanför släktbanden.

2.2 Vilka egenskaper tillskriver Georg fetischpräster?

Hedendomen som missionärerna mötte i Nedre Kongo fick namnet fetischism av portugiserna, när de på 1500-talet anlände till den västafrikanska kusten. Européerna missuppfattade att kongoleserna tillbad figurer som de kallade nkisi, vilket européerna kom att kalla fetisch. Men en nkisi är enbart andens boplats och det är anden som tillbeds.¹²³

Fetischismens präst som egentligen kallades *nganga* på kikongo, kallades av européerna: fetischprästen, *fetischman* eller *avgudapäst*. Denne hade flera funktioner i det kongolesiska samhället. Georg beskrev prästerna dels ur ett religiöst- och ett sjukvårdsperspektiv, som han menade flöt ihop då sjukdomsorsaken kunde ta en religiös natur vilket även var utgångspunkten för diagnostiseringen. Kongoleserna av rädsla för *minkuyu*, det vill säga spöken som träder in i människan och äter henne inifrån. Detta gjorde människan sjuk och i värsta fall ledde detta till döden. Ur samma religiösa utgångspunkt ställdes diagnosen genom att fetischprästen tolkade syner och drömmar under exalterande dans till rytmer av trummor och skramlor. En nkisi användes för att säkerställa diagnosen genom en rådfrågning av fetischprästen. När diagnosen sedan var ställd, tog behandlingen en religiös skepnad genom en offerrit för att blidka nkisi och därmed anden. På så sätt kunde prästen bota sjuka.¹²⁴ ”Prästen är sålunda detta folks religiösa läkare”¹²⁵ skrev Georg då fetischprästens läkarroll hade uppenbara inslag av religion.

Men prästens kunskaper begränsades nödvändigtvis inte till andar och nkisi. Örtkunskaper var en annan kunskap som inte bara prästerna utan även övriga kongoleser visade. *Loa loa* maskar

¹²² Sen. *Identitet och våld*. s.33

¹²³Fetischism. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fetischism> (Hämtad 2019-11-04)

Nkisi. *Britannica Academic*. <https://academic.com/levels/collegiate/article/nkisi/607905> (Hämtad 2019-11-20)

¹²⁴ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.23f

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

¹²⁵ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.25

är en parasit som överförs till människan ifrån mangroveflugan. Vanligtvis finner man loa loa i underhuden men i vissa fall tar de sig till ögonen och syns tydligt när de förflyttar sig i ögats bindhinna. Genom örtekunskaperna avlägsnade de loa loa ur ögonen genom att bedöva masken med hjälp av saften från ”kasa-kasa”, ett akasiaträd. För att sedan pilla ut masken med en vass tagg.¹²⁶ Ytterligare medicinska kunskaper som fetischprästen bar visas i följande återberättelse av missionär J. Ekstams observation:

Den sjuke lades på en matta. Övre delen av låret fastbands vid en stolpe i huset. [...] och foten sträcktes och fastbands vid en annan påle. Samtidigt bröt prästen benet av en höna, som ruggig och miserabel ställde sig på ett ben vid den sjukes sida. När hönan var läkt, var det också tid för mannen att stiga upp från sitt sjukläger.¹²⁷

Missionens huvudsyfte, var att kristna hedningarna och lyckades till stor del men självfallet fanns återfall till fetischismen; vanligtvis av rädsla för att de hedniska andarna skulle bli arga.¹²⁸ I kongolesernas böner och agerande återspeglades vidskepligheten från fetischismen. Georg skrev hur den västerländska vården hade blivit ett supplement för de tankegångarna som kongoleserna tvingades att överge. Den animistiska tanken överfördes till medicin, personal och utrustning. Detta visades likväl då en fetischpräst menade att Georgs nkisi var större än hans egen, men också vid ett tillfälle (1911) då en grupp män kom in på Georgs lilla klinik och utkrävde att få se hans nkisi som kunde binda människor utan snören. Det framgår inte vad denna nkisi egentligen var, mer än en liten låda. Dock nämner Georg att männen inte lät sig övertygas om att han inte hade några minkisi på kliniken.¹²⁹

Fetischismen och dess präst var enligt Georg inte ett medium för höga idéer eller sanningsvärden, i skiljaktighet från kristendomen. Fetischprästen beskrevs som en inkarnation av hedendomen ”i dess lägsta form”,¹³⁰ samt som grym, obarmhärtig, vidskeplig och okunnig.

¹²⁶ Loiasis. *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/loiasis> (Hämtad 2019-11-20)

Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.95f

¹²⁷ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.25f

¹²⁸ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.12

¹²⁹ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. ss.26ff, 45

¹³⁰ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.10

Men samtidigt menar Georg att det var orätt att möta fetischprästen med förakt och hån, då de ändå var ett uttryck för »själens längtan».131

Fetischprästen dominerade i den kongolesiska kulturen. Han dök upp på stigarna och på marknadsplatserna, han närvarade i många situationer: vid giftermål, mandomsriter, ”välsignelse” av nyfödda för att nämna få. Fetischprästen hade makten att ställa allt till rätta och medverkade vid rådslag och dömde vid brott. Fetischprästen ansåg Georg spred fruktan hos kongoleserna oavsett om denne var skyldig eller oskyldig för brott, då prästen var hård i sitt styre.132

Fetischismen var inte det enda som Georg såg som motståndare för kristendomen och missionens uppdrag. Tidigare har Georgs beskrivning av fetischismen och dess präster nämnts och hans tydliggöra att främst prästerna inte ska mötas med hat. Men han tycker ändå att mörkret faller över fetischismen medan den kristna missionen representerar ljuset.133 Den andra motsättningen mot missionärernas kristendom var den inhemska kristna rörelsen som skapades av Simon Kimbangu. Georg var däremot inte lika negativt inställd emot den rörelsen som mot fetischismen. Kongolesen Simon Kimbangu som grundade *Kimbanguism* även kallat *ngunzism*, betraktades av kongoleserna som den återkomna Kristus.134 Georg medgav att han såg både fördelar och nackdelar med rörelsen. Ngunzismens tankar om helbrägdagörelse, det vill säga genom bön och handläggning skall en sjuk helas, ledde till att läkarmissionens sjukvårdsarbete i Nedre Kongo påverkades. Georg konstaterade att rörelsen sedan utvecklades till något av raspolitisk karaktär, detta visar sig genom att kongoleserna vägrade bland annat att betala skatt, men också att de ansåg att Gud skulle leda sitt folk; genom sin profet Simon.135 Georg menade att detta inte nödvändigtvis var en tillfällighet då: ”hela människosläktet är i uppror både andligen och världsligen.”136 Däremot ansåg han att rörelsen visade att kongoleserna hade en förmåga för att leda och organisera. Georg menade att rörelsen var ett led i kongolesernas utveckling.137 Georg uttryckte sin privata oro egentligen enbart mot det faktum att sjukvården

131 Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.9-10

132 Ibid. s.10-11

133 Ibid. s.12

134 Simon Kimbangu. *Britannica Academic*. <https://academic.com/levels/collegiate/article/Simon-Kimbangu/45460> (Hämtad 2019-11-05)

135 Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.126-133

136 Ibid s.133

137 Ibid. s.126-133

påverkades så negativt, men ansåg att den var övergående, och nedgången inom sjukvården var en obetydlig detalj.¹³⁸

2.2.1 Sammanfattande delanalys

Tydligt framgår det i uppsatsens källmaterial att Georg anser att religion och sjukvård i Nedre Kongo var tydligt sammankopplat. Fetischprästen som Georg såg hade en central del i samhället tillskrev han de två rollerna som »läkare» och »präst». Prästen menar Georg dyker upp där händelsen sker, om det så är marknad, rådslag eller för att överse en mandomsrit. Åter i linje med Loomba attributsbeskrivning,¹³⁹ visar Georg fetischprästen ur ett dunkelt sken. Prästen var grym och en inkarnation av mörkret, som bar på en smutsig vilja. Georg såg även att fetischprästen bar rollen som läkare och därmed hans egen motsvarighet i samhället, även om anamnes¹⁴⁰, diagnos och behandling hade en religiös utgångspunkt.

Georg ger fetischprästen inte bara rollen som den religiösa prästen utan även det kongolesiska samhällets läkare. Men presentationen av fetischprästens båda roller är i källmaterialet så sammantvinnat att det är en fråga huruvida det handlar om en »solitär» identitet eller om det är faktiskt handlar om en »mångfasetterad» identitet. Frågan som då ställs är: Menar Georg att fetischprästen har två separata identiteter, där den ena eller andra dominerar beroende på situationen, så som Amartya Sen beskriver konceptet.¹⁴¹ Eller är den snäva sammankopplingen mellan religion och sjukvård i det kongolesiska samhället (som beskrivet av Georg) gjort att fetischprästens eventuella »mångfasetterade» identitet inte kan tolkas som sådan då *situationerna* inte är separerade.

Måhända att Georg ur ett kristet och ur den västerlänskasjukvårdens synvinkel såg fetischprästen oavsett roll ur en negativ och bitvis även härsken tonart, är det inte den enda bild han ger. Noggrant påminner han läsaren om att fetischprästen och fetischismen inte ska mötas med hat, då han ser att detta, trots sin hedniska struktur och föreställning är ett svar på själens längtan.

¹³⁸ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.133

Palmær. *På Mästarens Bud*. s.48

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

¹³⁹ Jmf m avsnitt 1.7

¹⁴⁰ Se avsnitt: Begrepp- och ordlista.

¹⁴¹ Sen. *Identitet och våld*. s.37

2.3 Hur beskriver Georg sin självbild och sitt uppdrag i Kongo?

Nu först en liten anmärkning till ditt brev. Du kallar mig "niggerdokter", det bör du ej göra, ty ehuru jag vistas mitt ibland "nigger" och möter dem dagligen, har jag på senare tid åtminstone haft ganska litet med dem att göra, så någon egentlig niggerdokter är jag ej. Du undra var då vad jag gör. Ja, hittills ha de vita givit mig att göra. Förra året var rätt krävligt, året förut ock. Du förstår mitt fält är som om jag hade ett fall i Haparanda och en annat i Ystad, ty ibland tar det mig fulla 4 dagar att komma till den sjuke. När jag så kommer dit är mitt arbete ingalunda en läkares (efter våra förhållanden) utan en sköterskas och en läkares sammanlangt ibland + någonting annat som ibland ligger långt ifrån bådadera. ja, nu har du fått reda på det.¹⁴²

Georg skrev att hans primära uppgift i Nedre Kongo var hans roll som läkare. Men under hans första period (1911-14) i Kongo visade det sig att arbetet skulle rikta sig mer åt att hålla missionärskollegor vid liv, vilket han hårt responderar med i brevet citerat ovan. Kongo benämndes som »den vite mannens grav» och under perioden 1901-1937 avled 34 av de 195 utsända missionärerna.¹⁴³ Den medicinska insatsen i Kongo liknade han mer till en apoteksverksamhet än en läkarinsats i och med att sömnsjukan var vanligare än behovet av operationer.¹⁴⁴ I *Liv och Rörelse* av Andreasson framhävs Georg i en kort passage för hans kamp mot sömnsjukan.¹⁴⁵ Som ensam läkare i området hade Georg ett medicinskt ansvarsområde omkring Mukimbungu, Kibunzi, Kinkenge samt Kingoyi (se bilaga 1). År 1911 beslutade Georg att behandling mot sömnsjukan skulle påbörjas på samtliga SMF missionsstationer samtidigt, men i ett brev som Georg sedan skrev i januari 1914, uttryckte han en misstro till framgång för kampen mot sömnsjukan trots ny (arsinikbaserad) medicin.¹⁴⁶ Vad hans statistiska källor visar är däremot att antalet insjuknade i sömnsjukan i området kring Kibunzi gick från 5,67% år 1911–12 till 1,52% år 1924. Efter Georgs avslutade tjänstgöring rapporterade samma område endast 0,04% nya fall år 1934, medan hela fältet rapporterade 71

¹⁴² Palmær Georg. Kingoyi. Brev till "Skolfar". 1914-01. Anmärkning angående [sic!] markör, se avsnitt 1.4.2.

¹⁴³ Palmær. *På Mästarens Bud*. s.45

¹⁴⁴ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

Palmær Georg. Kingoyi. Brev till "Skolfar". 1914-01.

Palmær Georg. Musana. Brev till Sjöåker. 1914-03-15.

¹⁴⁵ Andreasson. *Liv och Rörelse*. s.108

¹⁴⁶ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. ss.68, 122 /

Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Blomé. 1914-01-10.

nya fall av sömnsjukan 1937.¹⁴⁷ ”Ack om vi kunde hjälpa dem mer, särskilt alla stackare som ej orka komma till stationen.”¹⁴⁸ När Georg kom ut till Kongo 1911 fann han, det svårt att behandla kongoleserna, då han upptäckte att han ibland anlidades parallellt med fetischprästen eller att kongoleserna helt sonika inte lyssnade på hans förordningar, som med tiden dock förändras (se ovan).¹⁴⁹ Den första tiden Georg spenderade i Nedre Kongo ska däremot betraktas ur dess närliggande historia. 1890-talets gummiterror var fortfarande i levande mannaminne och misstänksamheten mot europén var stor. De dåvarande »kristna» högg händer av kongoleser och hade en förkärlek till chicotten.¹⁵⁰ I boken *I fetischmannens spår* skriver Georg att kongoleserna vanligtvis flydde i åsynen av en europé, vissa modiga kongoleser hotade med skarpladdade gevär. Georg kunde i början komma till en by som tömdes på folk, men med tiden ändrades deras inställning som resulterade i att han istället blev bemött med glädje och barn som klängde sig fast i hans ben.¹⁵¹ Georg skrev att européen sågs som en »trollkarl» av kongoleserna då även de utförde magi i likhet med fetischprästerna.¹⁵² Kongoleserna hade en föreställning om att den vite människan var återuppstånden från de döda.¹⁵³ Georg skrev att han hade svårt att verkligen lära känna kongolesen och lära sig att ”tänka svart”¹⁵⁴ då han inte kände till kongolesernas innersta tankar och menade att han då inte kunde förklara för ”dessa underbara processer i den inföddes tankevärld.”¹⁵⁵ Det var där den stora förändringen skedde hos kongoleserna menade han.¹⁵⁶

Georg fick ryktet om sig att vara en ”stor ngangan”, kikongo för medicinman eller som européerna benämner som fetischpräst.¹⁵⁷ Detta kom sig av att han en dag fick besök av en fetischpräst i behov av vård; denna företeelsen resulterade i att Georg accepterades i samhället och kongoleserna kunde vandra långa sträckor för att få hans hjälp.¹⁵⁸ Dock ibland kunde de komma försent eller vandringen hade orsakat livshotande eller livskrävande komplikationer.¹⁵⁹

¹⁴⁷ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.254

¹⁴⁸ Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Blomé. 1914-01-10.

¹⁴⁹ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.252

¹⁵⁰ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

Hochschild. *Kung Leopolds Vålnad*. s.166

Berg. *När Sverige upptäckte Afrika*. s.223

¹⁵¹ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.25

¹⁵² Andreasson. *Liv och Rörelse*. s.176

¹⁵³ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.28

¹⁵⁴ Ibid. s.13

¹⁵⁵ Ibid. s.19

¹⁵⁶ Ibid. s.13

¹⁵⁷ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

Operationer kunde Georg utföra med öppna fönsterluckor i den lilla kliniken för att locka åskådare som där kunde se hur Georg på operationsbordet *dödade* den sjuke för att sedan *återbringa liv*. Detta bidrog inte bara till att han kunde kallas för *överstepräst* utan också ”fader och moder till alla fetischmännen”.¹⁶⁰ Vilket visade på att den västerländska läkaren blev ett supplement för det som kongoleserna tvingades att överge i samband med kolonialmaktens intåg.¹⁶¹

Kolonialismens fördelar såg Georg genom att man kunde rädda liv. Han menade att tack vare kommunikationen som byggdes i landet av européerna under andra halvan av 1800-talet, kunde två missionärsbarn vårdas för rabies. Vaccinet sändes från Léopoldville (bilaga 1) tillsammans med en läkare med hjälp av flyg.¹⁶² Dock framgår det inte huruvida barnen överlevde eller hur lång tid de tog innan barnen anlände till sjukhuset i Léopoldville. Det som däremot framgår är att med båt eller tåg skulle det ta barnen fjorton dagar. Vid rabiessmitta ska personen få vård inom två dygn för att få chansen att överleva.¹⁶³ Men samtidigt beklagar Georg sig för sjukdomar som syfilis, tuberkulos och sandloppor, som nästlat sig in i Kongo tack vare européernas framfart.¹⁶⁴

I brevskrivning gjord i januari 1914, några månader innan återvändandet till Sverige går det att läsa att arbetsviljan hos Georg finns men att själen har hemlängtan. Han skrev att det var svårt att leva avskilt från människor, vilket kongoleserna inte räknas till i denna situation, och att det han saknade var ”det sjudande, pulserande livet därhemma”.¹⁶⁵ Det gångna året (1913) hade varit en prövotid och ett år av vandring, men optimistiskt skrev han till sin bror att man i Kongo måste ta dagen som den kommer.¹⁶⁶

Georg sändes ut till Kongo i rollen som läkare, men som nämnt tidigare framgår det i brev han skrev till ”skolfar” (inledande citat) att läkarrollen mer liknade den av en sjuksköterska medan han förklarade att en sjuksköterska i ”vårt välorganiserade samhälle”¹⁶⁷ inte skulle kännas vid

¹⁶⁰ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.248

¹⁶¹ Palmær. *I Kärlekens Tjänst*. s.45

¹⁶² Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.22

¹⁶³ Ingela Andersson. Rabies. *1177 Vårdguiden*. 2018. <https://www.1177.se/Jonkopings-land/sjukdomar--besvar/infektioner/ovanliga-infektioner/rabies/> (Hämtad 2019-11-24)

¹⁶⁴ Palmær *I Kärlekens Tjänst*. ss.78, 81, 84

¹⁶⁵ Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Andersson m fam. 1914-01-10.

¹⁶⁶ Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Andersson m fam. 1914-01-10.

Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Gustaf. 1914-01-10.

¹⁶⁷ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.252

hennes systrars sysselsättning i Nedre Kongo. I boken *I Kärlekens tjänst* beskrivs hur sjuksköterskans roll skiljer sig från hennes kollegor i Sverige:¹⁶⁸

Här ha de ställts inför en helt annan uppgift än hemma. Där hade de att följa läkarens föreskrift, här måste de både föreskriva och utföra föreskriften. Där kunde hon få ingående kunskap i vilken sak som helst som ålåg henne, här måste hon förstå det som ännu ingen begriper. Där sändes medicinnotan till närmaste apotek, här måste hon vara både grossdrogist och apotekare. Där sändes proven till kunnig laborator, här får hon sköta alla undersökningar själv.¹⁶⁹

Då Sverige inte erbjöd utbildning i tropiska sjukdomar, gjorde Georg detta på plats för de nytkomna missionärerna, vilket framgick i en konversation med en missionärskollega. Där erbjuds hennes efterträdare att möta honom på Kibunzi missionsstation. Han själv skulle vandra dit för att undersöka befolkninge och han fann att de skulle vara ett opportunt tillfälle att utbilda efterträdaren i hur diagnos och behandling skulle ske, i synnerhet för att upptäcka sömnsjukan.¹⁷⁰

Han skrev om missionären som den person som först av alla fick förtroende av kongoleserna, då denne kommit med Gud och kärlek. Missionärerna gjorde detta, menade han, trots att de fann att det fanns en risk att kongolesernas självbild skulle förändras och att detta ansågs farligt av andra vita då Gudstron kunde vara för svår att förstå för ett så »primitivt släkte». Dock menar Georg att det inte är i möte med missionen som rasfrågan skapades utan med »västerländsk maktkultur».¹⁷¹ Han menar att kongolesernas värdering av sig själv uppstod då de stred både mot och med vita i det stora kriget.¹⁷²

Om missionens uppdrag skrev Palmær följande:

¹⁶⁸ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.252

¹⁶⁹ Palmær *I Kärlekens Tjänst*. s.51f

¹⁷⁰ Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Hulda Janson. 1914-01-11.

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

¹⁷¹ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.26

¹⁷² Ibid. s.24

missionens slutliga mål, så långt det gäller verksamheten bland ett givet folk, är att skapa en självunderhållande, självstyrande och självutbredande kristen församling, det är att skapa en verkligt inhemsk kristen kyrka eller församling.¹⁷³

Han ansåg att trots att önskan var sådan fick man förvänta sig bakslag. Ibland kunde kongoleserna återfalla till fetischismen i rädslan för andarnas vrede.¹⁷⁴ Ändock gick församlingsmedlems antalet enbart i Kibunzi området från 1892 medlemmar år 1912 till ett antal av 19 320 år 1927.¹⁷⁵ Kritik uttryckte Georg gentemot missionens princip kring kriterierna för kristnandet. Efter ett tillkännagivande till önskat tillträde till tron och församlingen skulle kongolesen genomföra en katekesundervisning under ett år, avlägga en examen för att sedan döpas. En kvinna som för tredje året i rad underkänts på examen beklagade sig för Georg att hon nu lämnat den gamla vägen bakom sig och tagit den kristna tron till hjärtat men missionären vägrar ändock döpa henne. Katekes *kräkning* ansåg Georg sedan läroverkets tid vara en själsslös kristendomsundervisning.¹⁷⁶ Georg skrev till sin bror att han påminde sig själv om deras far Johan, när Georg själv pressar missionären med: ”om inte du döper gumman skall jag göra det.” Gumman döptes, men det framgår tyvärr inte av vem.¹⁷⁷

2.3.1 Sammanfattande delanalys

Georg sändes ut av Svenska Missionsförbundet till Nedre Kongo i befattningen av missionsläkare. Han själv framhäver sin roll som läkare med en klar majoritet i källmaterialet. Han skriver om de sjukdomar han kämpade mot, och sin misstro till kampen att utplåna sömnsjukan i Nedre Kongo. Hans självbild som läkare flyter in i den identitet som applicerades på honom av andra som »niggerdoktor» och »vandrande djungeldoktor» men även med den som gavs av fetischprästen: »överstepräst». Huruvida han uppskattade de två senare identiteterna applicerade på honom är oklart då den första (vandrande djungeldoktor) är en postum beskrivning och »översteprästen» uttrycker han inget tydligt ogillande mot i källmaterialet som han gjorde mot »niggerdoktor». Det går att fråga sig om Georg utnyttjade kongolesernas vidskeplighet när han opererade och genom det även utnyttjade deras syn av att

¹⁷³ Palmær. *På Mästarens Bud*. s.50

¹⁷⁴ Palmær. *I Fetischmannens Spår*. s.12

¹⁷⁵ Palmær. *På Mästarens Bud*. s.49

¹⁷⁶ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

Sigvard Palmær. *Hågkomster del 1*. Opublicerat manuskript. (U.å)

¹⁷⁷ Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

han var »överstepräst». Oavsett benämning av hans läkarroll speglar det hans känsla för en god gärning och kunnande.

Överensstämmande med Sens beskrivning av »mångfasetterad» identitet. Framhävs i källmaterialet att Georg låter läkaren dominera medan missionären tillåts framträda när han behöver utnyttja den typen av auktoritet. ¹⁷⁸

Georg gör en tydlig differentiering mellan »vi och dom» när han beskriver fetischismen som mörker och den kristna missionen som ljuset. Hans ton och ordval härsknar när han skriver om fetischprästen i det religiösa sammanhanget men även i jämförelse mot hur lättsamt och överseende han skriver om kimbanguismen. Han skriver om fetischprästen att denne var inkarnation av mörkret¹⁷⁹ samtidigt går det att läsa ur källmaterialet att den kristna läran var den ljusa. Men då Georg framhäver sin roll som läkare mer än missionären finns det en osäkerhet om han applicerar godhet, kunskap, upplyst som attributs för sin läkarroll eller missionärsroll. Den koloniala överhet som Loomba beskriver går att utläsa men det går även att se tvivel och överseende i Georgs material. Tvivel visar han angående hans kamp mot sömnsjukan och överseende för kongoleser som på grund av rädsla återfaller till fetischismen.

3 Analys och slutdiskussion

Detta avslutande avsnitt kommer inledningsvis återkoppla till de slutsatserna angående tillämpning av identitet, Georg visade i källmaterialet som berörts delanalyserna ovan. Sedan sker en sammankoppling till det tidigare forskningsläget för att ge djup till det vetenskapliga sammanhanget.

Studien har undersökt hur Georg Palmær framställt de människor han mötte i Kongo samt sig själv i sin roll som missionsläkare. I källmaterialet går det att utläsa att Georg anser att kongoleserna är okunniga, själviska och lata. Beskrivning av människor utifrån negativa egenskaper på detta sätt följer i linje med kolonialismens tidstypiska differentiering som Ania Loomba lägger fram i *Kolonialism/Postkolonialism*. Även om att denna metod vanligtvis användes för att nedvärdera människor som inte ansågs tillhöra överheten går det även se att attributs appliceras på överheten, men ur ett positivt sken. Detta visas tydligt när Georg beskrev fetischprästerna utifrån och den syn han hade på sin egen roll men samma egenskaper men ur

¹⁷⁸ Sen. *Identitet och våld*. s.33

¹⁷⁹ Jmf. med avsnitt 2.2 samt 2.2.1

olika perspektiv. Både sig själv och fetischprästen kunde han se som läkare och präst, men han ansåg att fetischprästen representerade mörkret medan han själv var ljusets representant. Utifrån Amartya Sens identitetsteori drogs en slutsats att Georg ansåg att han själv såväl som fetischprästerna var bärare av fler identiteter som dominerade beroende på sammanhanget. Medan kongoleserna bar på en »solitär» identitet. Detta genom tolkningen av att han generaliserade kongolesen som ett okunnigt släkte som var lata och själviska. Men Georg visar också att en generalisering inte är möjlig, då negativa egenskaper konstant kontrasteras med positiva.¹⁸⁰

Källmaterialet visar att det inte är så enkelt att dra en rak linje mellan »vi och dom». Ibland är linjen tydlig, andra gånger är linjen mer flytande. Exempelvis måste läsaren själv göra kopplingen att genom beskrivningar som »hans släkte», »inföding» och »okunnig» visar Georg på karaktärsdrag som inte uppfyller den västerländska standarden, och därmed gör en differentiering mellan »vi», den »kunniga, vita rasen» och »dom». Den tydligaste representationen av detta slag är bilden av läkaren och fetischprästen. Å ena sidan olika, å andra sidan jämbördiga. Georg beskriver fetischprästens roll i likhet med sin egen. Båda bär rollen som läkare och båda är representant för sin respektive religiösa uppfattning. På så vis kan argument göras att han funnit sin like i Nedre Kongos samhälle, men det är också i dessa roller Georg gör den tydligaste differenseringen. Han själv är företrädare för det goda och ljusa medan fetischprästen är inkarnation av fetischismens lägsta form och en representant för mörkret. Fastän detta mörker, accepterar Georg att fetischismen och fetischprästen är ett svar på vad han definierar som »själens längtan» och genom det kan man tolka att Georg menar att fetischismen bär samma roll för kongoleserna som kristendomen gör för missionärerna. Denna respekt, oavsett om den är uttalad eller dold i det skrivna ordet, visar att »vi och dom»-tänkandet inte är entydigt. Trots att det finns likheter finns olikheter. Källmaterialet visar även att Georg ser ett »vi och dom» mellan de svenskar som var verksamma i Kongo och de som med samma yrke var verksamma i Sverige. De som praktiserade i Kongo bar på en större kunskap och ett större ansvar än deras systrar i Sverige samt att de nyanlända till missionsfältet bar på en viss okunskap.

Då en »solitär» identitet inte ger stöd för ett dualistiskt uttryck, bör slutsatsen kring huruvida Georg applicerade en »solitär» eller »mångfasetterad» identitet på fetischprästen förtydligas.

¹⁸⁰ Jmf. med avsnitt 2.1.1; 2.2.1 samt 2.3.1.

Kännetecknen för den sistnämnda identiteten är att en persons olika identiteter dominerar beroende på situationen.¹⁸¹ Detta visar källmaterialet tydligt i koppling till Georgs självbild, han identifierar sig uttryckligen som läkare och källmaterialet beskriver honom ur sjukvårdssituationer, men när missionens uppdrag omnämns dominerar hans roll som präst.¹⁸² Det går att argumentera för att han gör det lika med fetischprästens identiteter som läkare respektive präst. Men då han menar att religion och sjukvård i det kongolesiska samhället är tätt sammandraget, kommer frågan om fetischprästens två roller beskrivs ur samma eller två olika situationer. Slutsatsen bör dock komma till att Georg i likhet med sig själv betraktade fetischprästen som bärare av en »mångfasetterad» identitet som dominerade beroende på situationen.

Men genom att tackla källmaterialet med hjälp av Sens och Loombas teorier finns en risk att svaret blir ensidigt. Så är fallet med beskrivningen av kongoleserna. Utifrån de attributs och ordval Georg använde i sitt material gjordes en tolkning att han tilldelade den gemene kongolesen endast en identitet och en övergripande sådan. Definitioner som »neger», »svarting» och »inföding» tyder på en sådan identitet och en tanke på en rasskillnad hos Georg, mellan sig själv och de kongoleserna han mötte. Tidigare antogs även en »solitär» identitet utifrån de huvudsakliga karaktärsdrag Georg beskrev. Detta antagande kan dock tolkas som en snäv slutsats. Trots de negativa karaktärsdragen han inledningsvis presenterade kongoleserna ifrån, visade han även på motsatsen. Ofta gör Georg kopplingar mellan positiva och negativa drag; å ena sidan är kongolesen okunnig, å andra sidan kan han lära sig, och paret Palmær överlät ansvaret för sårkliniken i händerna på sina kongolesiska assistenter. Att enbart dra slutsatsen att kongolesen har en identitet utifrån de negativa egenskaper Georg presenterar är en osann generalisering och slutsatsen bör revideras. Istället dominerade olika identiteter beroende på situationen, därmed bör en slutsats dras att en »mångfasetterad» identitet appliceras. Förändringsmöjligheterna och de normbrytande kongoleserna Georg presenterade är ett tecken på detta.¹⁸³ Tolkningen av att kongoleserna skulle tilldelats en enda identitet kan istället förklaras utifrån Georgs perspektiv att beskriva dem. Han, som tidigare nämns, såg sig själv, dominerande ur en läkarroll utifrån en sjukvårdssituation. Ett antagande går då att göra att han skrivit sina slutsatser om kongoleserna enbart utifrån den rollen, det perspektivet och det som relaterats till detta. På så vis kan exempelvis okunskapen tolkas som situationsbunden.

¹⁸¹ Sen. *Identitet och våld*. s.33

¹⁸² Palmaer. *I Kärlekens Tjänst*. s.68

¹⁸³ Se avsnitt: 2.1

Denna nedvärderande porträttering av ett folk och upplysning av ett annat är en normativ företeelse under kolonialismen.¹⁸⁴

Mycket Georg skriver i källmaterialet har sjukvården i Kongo som utgångspunkt, så även när han uttrycker sin positiva känsla mot kolonialismens framfart i landet. Han framhäver det positiva med den utbyggda infrastrukturen genom att ge exemplet hur vård kunde ges till två missionärsbarn som smittats av rabies.¹⁸⁵ Där ger han lovord till européerna som byggde järnvägen mellan Boma och Léopoldville, något som Hochschild uppmärksammar i sin bok *Kung Leopolds vålnad*. Bygget gjordes inte bara av slavarbetande kongoleser (och andra) utan krävde också otaliga liv.¹⁸⁶ Det går dock inte att dra någon slutsats om Georg var medveten om detta och vad han iså fall ansåg om det eller om han precis som Lundqvist menade: att många missionärer var ovetande om kolonialstyrets fullständiga agerande. Lundqvist som utförde en delvis biografisk studie kunde finna att de svenska missionärer generellt sett var lågutbildade.¹⁸⁷ Detta måhända vara korrekt, men i Georgs fall står han utanför denna generalisering. Däremot förtäljer Georgs material att även högutbildade saknade rätt kompetens för arbetet de skulle möta i Kongo. Sverige vid denna tiden erbjöd inte kurser om tropiska sjukdomar och därför erbjöd han själv utbildning i tropiska sjukdomar för sjuksköterskor och sjukvårdsansvariga på SMFs stationer. Han själv hade erhållit den kunskapen i London.¹⁸⁸

Andreasson skriver i sin bok *Liv och Rörelse* om Svenska Missionsförbundets historia och utveckling. I denna nämner han hur Georg Palmær genomför en ”banbrytande insats” mot sömnsjukan under sina utsända perioder mellan 1911-1930.¹⁸⁹ Men något som inte framgår i Andreassons beröm, är det som Georg delger i brevväxlingar till Sverige, hans tvivel och att arbetet kunde varit förgäves. Vilka belägg han har för denna känslan framgår inte, men man kan tänka sig att han kände, åtminstone under de första åren i Kongo, att ansvaret var för stort. Han hade som ensam läkare ett stort upptagningsområde med patienter som vallfärdade i flera dagar för att vårdas av honom. Man ska också vara medveten om att han sändes ut som oerfaren

¹⁸⁴ Loomba. *Kolonialism/Postkolonialism*. s. 112-115

¹⁸⁵ Palmaer. *I Fetischmannens Spår*. s.22f

¹⁸⁶ Hochschild. *Kung Leopolds vålnad*. s.225f

¹⁸⁷ Lundqvist. *Ett motsägelsefullt möte*. s. 233f

¹⁸⁸ Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Hulda Janson. 1914-01-11.

Sigvard Palmær. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008

¹⁸⁹ Andreasson. *Liv och Rörelse* s.108

läkare en kort tid efter avslutad utbildning. Å andra sidan visar Georgs egen statistik att hans tvivel var missriktad.¹⁹⁰

Lasse Berg skriver i sitt kapitel om Kongo, om baptist missionären E.V. Sjöblom som var skarpt kritisk mot Kongostaten och dess behandling av den inhemska befolkningen.¹⁹¹ Raoul Granqvist skriver i sin essä att sådan kritik (i likhet med Sjöblom) utfördes av ett ytterst fåtal SMF missionärer medan Pia Lundqvist menad att SMF tystade sina missionärers kritik då de var måna om att behålla sin missionsrörelse i Kongo.¹⁹² I Georgs fall verkar detta stämma då det inte framgår i källmaterialet en likvärdig kritik mot staten som den Sjöblom gjorde. Den kritik som iså fall gjordes av Georg kan dock upplevas mer kryptisk och ur för missionärernas räkning mer än kongolesernas. Men läsaren bör vara medveten om att detta ej har räknats till undersökningens önskan att granska Georgs människosyn, men då Sjöblom är en omtalad kongomissionär på grund av denna kritiska ställning önskades en omnämning ändock göras. Georg ska å andra sidan inte jämföras med Sjöblom, då denne sistnämnde är av ett unikt slag Kongoresenärer. Georg är mer en normativ representant av både Svenska Missionsförbundets utsända och den tid han levde. Berg visar däremot att Sjöblom delvis ändrade sin syn av kongoleserna han mötte mellan de olika perioderna han besökte Kongo. I likhet finner man spår i Georgs material då hans bild är konstant förändrande. Som tidigare visat, visar han kongolesen ur både positiva och negativa ljus. Ett negativt attribut kontrasterar med en positiv baksida. Däremot går det även att utläsa i källmaterialet att Georgs ordval härsknar gentemot kongoleserna, särskilt mellan *I Kärlekens Tjänst* som publicerades 1923 och *I Fetischmannens spår* som publicerades 1931. En fråga källmaterialet inte kan svara på är, varför detta händer. Ett antagande kan vara att han avslutat sin tjänst i yttre missionen och inte vistas bland kongoleserna som han gjorde i den tidigare boken eller påverkades han av den ökande rasvetenskapliga åsikten och det samhället han vistades i efter 1930.

Även om att Georg må vara (generaliserat) precis som alla andra missionärer under sin tid i Kongo är detta just det: en generalisering. Granqvist menar att ett tecken på att även missionärerna var koloniserare var genom de tvångsarbete de anlade för kongoleserna.¹⁹³ Tidigare har ett karaktärsdrag framhävts av Georg angående kongoleserna; att de var lata. Han

¹⁹⁰ Palmær. *Mästaren på Kongos Stigar*. s.254

¹⁹¹ Berg. *När Sverige upptäckte Afrika*. s.224

¹⁹² Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. s. 102

Lundqvist. *Ett motsägelsefullt möte*. s. 220f

¹⁹³ Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. ss. 102, 104

beklagade sig för att det var svårt att hitta bra och pålitliga assistenter och att kongoleserna hellre ville jobba i byn än i sårkliniken.¹⁹⁴ För det första framgår det inte hur rekryteringen sker till sårkliniken; om det finns belägg för Granqvists tvångsarbete går det – i detta fall - inte att avgöra. För det andra bör Georg inte varit förvånad att kongoleserna var ovilliga till arbetet i sårkliniken för: (1) enligt Sigvard var tropiska sår »riktiga» sår med varansamlingar (se bilaga 3) och (2) arbetet i sårkliniken borde tagit den personen ifrån arbetet att sörja för familjen genom att sköta odling eller jaga.

På samma sätt är det svårt att avgöra om Granqvist andra åsikt stämmer med Georgs föreställning. Granqvist menade att missionärerna bar på en kunskap de ansåg att kongoleserna suktade efter och genom den skulle de bli mer jämlika.¹⁹⁵ Detta är en snäv beskrivning av kunskap och kunskapsdelning men visst kan detta stämma med den generella synen av kolonialstyret och »civiliserandets syfte» och därmed på Georgs uppdrag i Nedre Kongo. Men då denna studie utgår från ett mikrohistoriskt anslag, kan man istället vända sig till Georg och hans avsikt. Han menar att kongoleserna är ett »okunnigt släkte» och denna slutsatsen drar han i relation med sin identitet som läkare och sjukvårdssituationen han vistades i dagligen i Kongo. Utifrån det kan en slutsats dras, att kunskapen Georg besatt inte nödvändigtvis önskades av kongoleserna, utan något Georg såg att de behövde få kunskaper i. Med detta sagt, går det också att tolka det som om Georg ansåg att kongoleserna ännu var för okunniga för att veta att de behövde förvärva de kunskaper han besatte. Han ansåg ju att kongoleserna kunde lära sig, så kunskapen kunde de ta till sig oavsett om den var önskad och påtvingad enligt Granqvist eller utvald av missionären. Som ovan nämns bar Georg inte bara på kunskap som kongoleserna kunde gynnas av utan även missionens sjuksköterskor och vårdansvariga behövde. Å andra sidan går det att argumentera att det är kongolesernas mottagande av dessa kunskaper som avgör om de var kunskaper som resulterade i att kongoleserna blev mer jämställda med européerna eller ej.

Uppsatsstudiens slutsats möter dess syfte att undersöka en svensk missionsläkares bidrag till konceptet »vi och dom». Källmaterialet granskades utifrån den teoretiska ansatsen om »solitär» alternativt »mångfasetterad» identitet av Amartya Sen samt Ania Loombas tydliga exemplifiering av attributs som användes av kolonialismens aktörer för att underminera de människor som de betraktade som mindre värda. Källmaterialet och tolkningen av Georg visat

¹⁹⁴ Jmf. med 2.1

¹⁹⁵ Granqvist. *Med Gud och kung Leopold i ryggen*. s. 115

att »vi och dom» inte alltid är så tydligt. Ibland går det att utläsa en skarp linje, som mellan fetischismen och kristendomen men vanligare visade materialet att linjen var mer flytande och generalisering skulle visa en mer osann bild än verkligheten. Under kolonialismen tillämpades vanligtvis en ensam, gärna negativ, identitet på de folk som överheten ämnade att underminera, men Georg Palmær visar i sitt material att situationen i Kongo och tilldelningen av identiteter var mer komplicerad än så. Även om att han till stor del och med mer eller mindre tydlighet tilldelar sig själv såväl som de människor han mötte i Kongo en »mångfasetterad» identitet, fanns tolkningsmöjligheter för tilldelandet av en »solitär» identitet, i enlighet med den negativa porträtteringen han bitvis gör.

Denna uppsatsstudie har genom ett mikrohistoriskt anslag gett möjlighet till att nyansera bilden av människosyn under kolonialismen; här i ljuset av en svensk kongomissionär. Även om att en man inte kan betraktas som representant - trots att Georg kan upplevas som normativ av sin tid - kan det ge en generaliserad bild. Att lägga sin fokuspunkt i en enkel människas tankar och berättar en händelse med dennes röst, kan historia visa sig dels mer komplex än vid första anblick men även rikare på liv. Men det är också viktigt att behandla dessa röster och tankar utifrån dess samtid utan att varken förädla eller fördöma.

Käll- och litteraturlista

Källor

- Palmær, Georg (red.). *I Fetischmannens Spår: förr och nu i Kongo*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1931.
- Palmær, Georg (red.). *Mästaren på Kongos stigar: från Svenska missionsförbundets arbete i Kongo året 1881-1941*. Stockholm: Svenska missionsförbundets förlag. 1941.
- Palmær, Georg. *I Kärlekens Tjänst: några bilder från Svenska missionsförbundets sjukvårdsarbete i Kongo*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1923.
- Palmær, Georg. *På Mästarens Bud: Svenska missionsförbundets yttre mission under 60 år*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets förlag. 1938.

Opublicerade källor

- Palmær Georg. Kingoyi. Brev till "Skolfar". 1914-01.
- Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Andersson m fam. 1914-01-10.
- Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Blomé. 1914-01-10.
- Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Gustaf. 1914-01-10.
- Palmær Georg. Kingoyi. Brev till Hulda Janson. 1914-01-11.
- Palmær Georg. Musana. Brev till Sjöåker. 1914-03-15.
- Palmær, Sigvard. *Georg Palmaer: Den Vandrande Djungeldoktorn*. Gävle. 2008.

Litteratur

- Andreasson, Hans (red.). *Liv och Rörelse: Svenska Missionskyrkans historia och identitet*. Stockholm: Verbum. 2007.
- Berg, Lasse. *När Sverige upptäckte Afrika*. Stockholm: Rabén Prisma. 1997.
- Granqvist, Raoul J. Med Gud och kung Leopold i ryggen: en berättelse om svensk mission i Kongo. *Ord&Bild*. Vol. 2. 2008: 98-117.
- Götlind, Anna och Kåks, Helena. *Mikrohistoria: en introduktion för uppsatsskrivande studenter*. Lund: Studentlitteratur. 2014.
- Hartman, Jan. *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Uppl. 2:10. Lund: Studentlitteratur. 2004.
- Hochschild, Adam. *Kung Leopolds vålnad: om girighet, terror och hjältemod i det koloniala Afrika*. Stockholm: Ordfront. 2018.

- Loomba, Ania. *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Uppl. 2. Stockholm: Tankekraft. 2008.
- Lundqvist, Pia. *Ett motsägelsefullt möte: svenska missionärer och bakongo i Fristaten Kongo*. Lund: Nordic Academic Press. 2018.
- Palmær, Sigvard. *Hågkomster del I*. Opublicerat manuskript. (U.å)
- Sen, Amartya. *Identitet och våld: illusionen om ödet*. Göteborg: Daidalos. 2006.
- Wesseling, Hendrik Lodewijk. *Söndra och härska: uppdelningen av Afrika 1880-1914*. Lund: Historiska media. 2006.

Digital litteratur

- Carsten Ryytty. Svenska Missionskyrkan. *SO-rummet*. 2019. <https://www.sorummet.se/fakta-artiklar/svenska-missionskyrkan> (Hämtad 2019-11-16)
- Fetischism. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fetischism> (Hämtad 2019-11-04)
- Hedendom. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hedendom> (Hämtad 2019-11-28)
- Ingela Andersson. Rabies. *1177 Vårdguiden*. 2018. <https://www.1177.se/Jonkopingslan/sjukdomar--besvar/infektioner/ovanliga-infektioner/rabies/> (Hämtad 2019-11-24)
- John Boyd Dunlop. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/john-boyd-dunlop> (Hämtad 2019-11-01)
- Kongo. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kongo#historia> (Hämtad 2019-11-01)
- Loiasis. *Nationalencyklopedin*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/loiasis> (Hämtad 2019-11-20)
- Nkisi. *Britannica Academic*. <https://academic.com/levels/collegiate/article/nkisi/607905> (Hämtad 2019-11-20)
- Simon Kimbangu. *Britannica Academic*.
<https://academic.com/levels/collegiate/article/Simon-Kimbangu/45460> (Hämtad 2019-11-05)

Svenska Missionskyrkan. *Nationalencyklopedin*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/svenska-missionskyrkan> (Hämtad 2019-11-16)

Bildmaterial

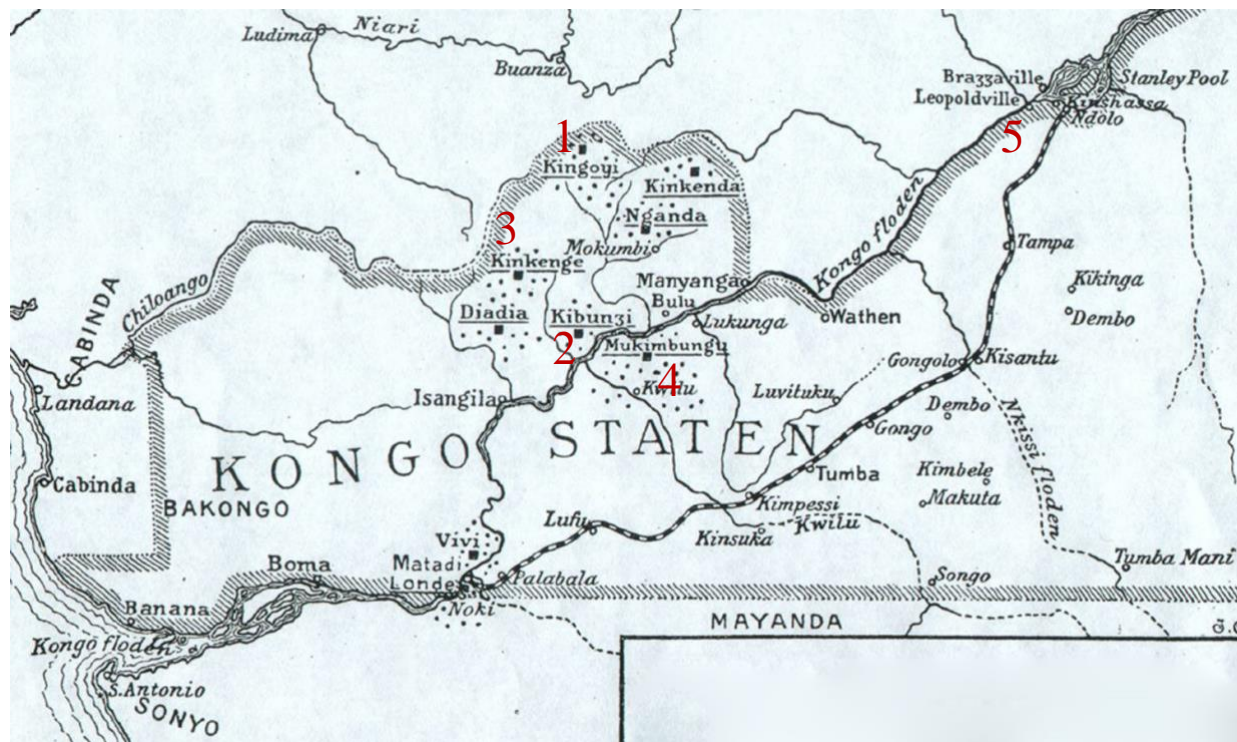
Bilaga 1: [Karta av Nedre Kongo] (u.å). Hämtad 2019-11-10, från:
http://dokument79.rssing.com/chan-49937470/all_p5.html

Bilaga 2: Georg Palmær. [gruppfoto, beskuren] (u.å). Privat Arkiv.

Bilaga 3: Georg Palmær. [Pojke med tropiskt sår.] (u.å). Privat Arkiv.

Bilagor

Bilaga 1

[Karta av Nedre Kongo] (u.å). Hämtad 2019-11-10, från: http://dokument79.rssing.com/channel/49937470/all_p5.html

1. Kingoyi
2. Kibunzi
3. Kinkenge
4. Mukimbungu
5. Léopoldville (Huvudstad från 1923)

Bilaga 2

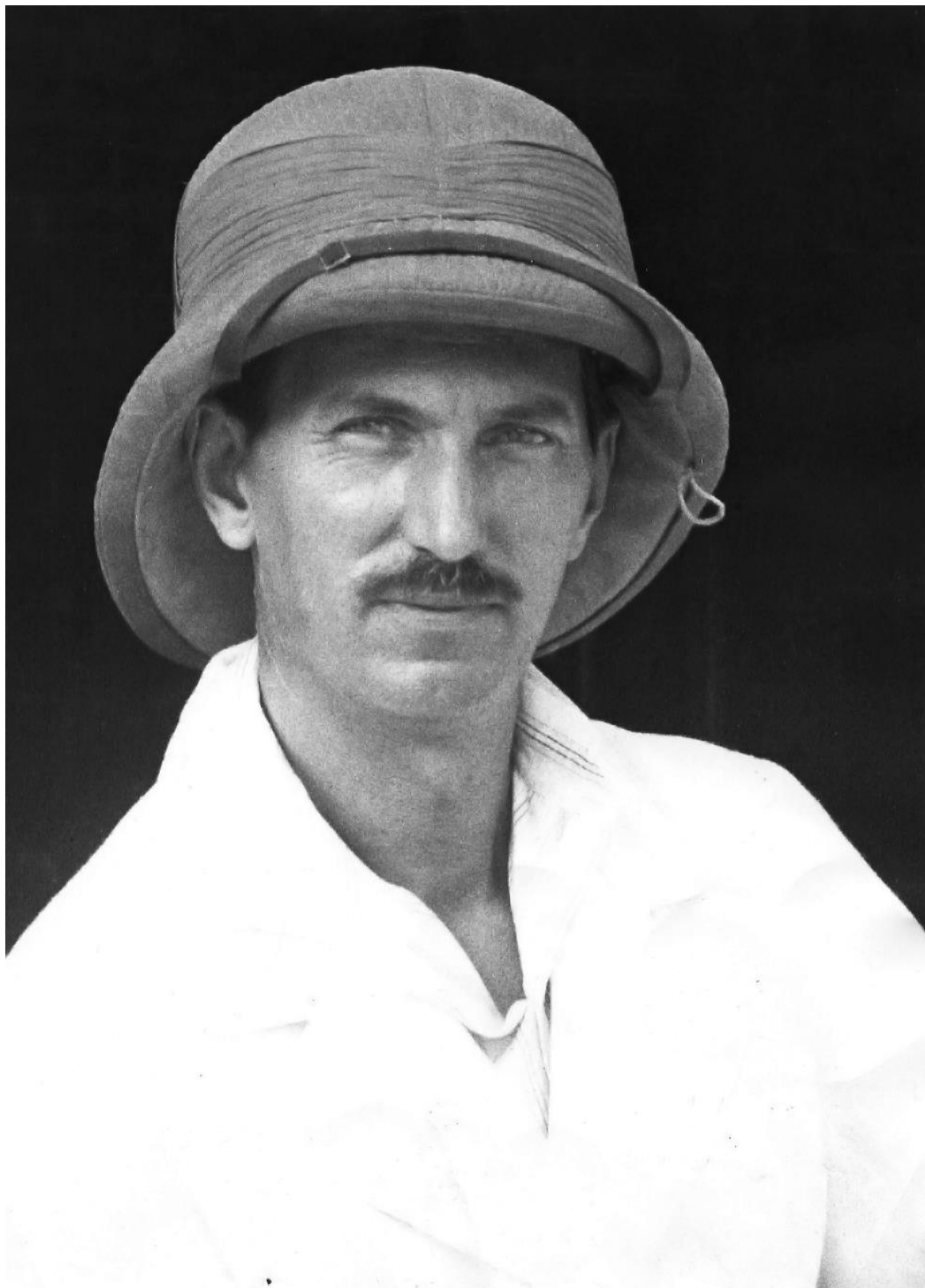

Foto: Georg Palmær. [gruppfoto, beskuren] (u.å). Privat Arkiv.

Bilaga 3

Foto: Georg Palmær. [Pojke med tropiskt sår.] (u.å). Privat Arkiv.

